

BEHÇET NECATİGİL
VE
HERMANN HESSE'NİN ŞİİRLERİNDE
RUH-BEDEN ÇATIŞMASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

Hilmi Tezgör

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

2004

SOUL-BODY DUALITY
IN BEHÇET NECATİGİL'S
AND
HERMANN HESSE'S POEMS

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial satisfaction of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Hilmi Tezgör

BOĞAZIÇI UNIVERSITY

2004

ÖNSÖZ

"İçerim yanıyor, dışarım serin"

Behçet Necatigil ve Hermann Hesse, ilk bakışta birbirlerine uzak ve zıt gibi görünseler de, şiir okumaya ve sevmeye başladığımdan beri yakın olduklarını ve birçok ortak noktaları bulunduğunu düşündüğüm iki büyük şairdir. Bu iki şairi karşı karşıya getirmek istememin nedeni, daha önce ülkemizde isimlerinin bir arada neredeyse hiç anılmamış olmasıdır. Üstelik Hesse'nin romancı yanı çok iyi tanınsa da, şairliği öteden beri göz ardı edilmiş ve bu konuda bir çalışma yapılmamıştır. Aslında Almanca konuşulan ülkeler dışında da durum pek farklı değildir.

İki sanatçı da yazma serüvenlerinin başından beri çok sevilmiş, ama yine de popüler kültür çevrelerinin dışında kalmış, kalmayı seçmiş isimlerdir. Necatigil, Hesse ile edebî anlamda tanıştığında beri onun eserlerini sevmiş ve okumuş, şiirlerini Türkçeye kazandıranlar arasında ilk sıralarda yer almış, arkadaşı Kamuran Şipal ile birlikte *Gençlik Güzel Şey* romanını çevirmiş ve Hesse'nin ülkemizde tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Bu tez, odağına şair Behçet Necatigil'i alarak, Necatigil'in kendi şiiriyle Alman şair/yazar Hermann Hesse'den çevirdiği şiirler arasında bir karşılaştırma denemesidir. Tez, kendini tanıma ve mutluluğu bulma yolunda bireyin yaşadığı gerilim ('ruh-beden çatışması') ekseninde Necatigil ve Hesse'nin şiirine Avusturyalı filolog Leo Spitzer'in şiire bakışı çerçevesinde yaklaşmaktadır.

"Ruhsal yaşamla fiziksel yaşam arasındaki gerilim Necatigil ve Hesse'de aynı mıdır?", "Ruh ve beden, Necatigil ve Hesse'nin yapıtında son çözümlemede uzlaşmış mıdır?" soruları bu tezin cevaplamaya çalışacağı iki sorudur. Tezde Necatigil ve

Hesse'nin şiirlerindeki ruh-beden çatışması incelenir ve bu gerilimin sonunda bir uzlaşma olup olmadığı sorusu yanıtlanırken, şiirlerdeki tematik benzerlik ve farklılıklar, şairlerin bu gerilimin yaşandığı mekânı nasıl kullandıkları, bu kullanımın bireye nasıl yansıdığı, gerilimin ifade biçimleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ile edebiyata dönüştürülme teknikleri ele alınacaktır. Her iki şairin de hayatında ruh ile beden arasında gerilim yaşanmış, bu durum şiirlerine yansımış ve son çözümlemede bir uzlaşma sağlanmıştır.

Behçet Necatigil üzerine yazılıp yayımlanmış üç kitap bu tezde ana kaynakları oluşturmuşlardır. Nurullah Çetin'in *Behçet Necatigil* kitabı, şaire her yönden yaklaşan, ayrıntılı, kapsamlı ve hacimli bir incelemedir. Şairin yaşantısı ve eserleriyle ilgili her şey, derinlemesine, tek tek ele alınmıştır. Rahim Tarım'ın *Kültür, Dil, Kimlik: Behçet Necatigil'in Şiir Dünyası* kitabı ise, isminden de anlaşılabilceği gibi şairin dünyasını kültür, dil ve kimlik bağlamında değerlendirmiştir. Yine oldukça kapsamlı bir çalışmadır bu kitap. Selim İleri'nin kitabı *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil* ise, Necatigil şiirinin bir nevi röntgeni niteliğinde olan ve şaire içeriden bakabilen, kişisel ve hassas bir incelemedir.

Bu tezde ise ben, sözü edilen üç kitaptan farklı olarak Necatigil ve Hesse'nin şiirindeki ruh-beden çatışmasını karşılaştırırken, özellikle, Necatigil'in Hesse'den çevirdiği on şiir üzerinde yoğunlaşmak istiyorum. Necatigil'in bu şiirleri seçerken titiz davrandığını ve özellikle, yakın hissettiği, kendi duygusuyla paralellikler bulduğu şiirleri çevirdiğini düşünmekteyim.

Tezin Giriş bölümünde Necatigil ve Hesse'nin hayat öyküleri ve şiir anlayışları ile filolog Leo Spitzer ve onun şiire yaklaşımı hakkında bilgiler yer almaktadır. Şairlerin hayatları yapıtlarıyla örtüştüğünden, bu bölüm ayrıntılı olarak işlenmiştir. Ayrıca,

Necatigil'in yaptığı Hesse çevirilerinde odaklanılacağı için, Necatigil'in çevirmen yanı üzerinde de durulmuştur.

Ana metinde, iki şair arasındaki tematik ve mekân merkezli benzerlik ve karşıtlıklardan hareketle ruh-beden çatışmasının tezahürleri, yaşanış biçimleri ve sonuçları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümü, elde edilen çıkarımların genel bir değerlendirmesini içermektedir. Burada varmak istediğim nokta ise bir yazar olarak bireyin kendini tanıma yolculuğunda yaşadığı iç-dış dünya geriliminin yapıtına nasıl yansıdığına dair somut iki örnek oluşturmaktır. Bu örneklerle iki farklı şair, iki farklı dünya arasında hayatın algılanışı ve mutluluk tanımı ekseninde bir karşılaştırma yapmak mümkün olabilecektir.

Bu tezin oluşumunda gösterdiği destek, katkı ve iyi niyetten ötürü, danışmanın Doç. Dr. Nur Gürani Arslan'a müteşekkirim.

Tezin yazımında Nijat Özön'ün *Büyük Dil Kılavuzu* esas alınmıştır.

ABSTRACT

Soul-Body Duality in Behçet Necatigil's and Hermann Hesse's Poems

by Hilmi Tezgör

Behçet Necatigil and Hermann Hesse are two great poets with many common points, even though they seem quite different at first sight. Behçet Necatigil, whose works reflect his life, has the same concept also for the translated poems. Necatigil, rather preferred working on poets, who have similar points of view with him, who he could build spiritual and sensitive connections with, and of course on those he liked. Hesse was one of those.

This thesis, approaches the tension that a person goes through when working on his/her self-realization and happiness, that is present in Necatigil's and Hesse's work within the frame of Austrian philologist Leo Spitzer. In this thesis, concentration is on '*soul-body duality*' in Necatigil's and Hesse's works, whether there is a final consensus, the differences or similarities concerning the theme used, how the poets use the spaces and its reflections on one, again differences and similarities of how the tension is expressed in words and finally on techniques used to transfer these issues into literature. In Necatigil's works, soul "went away" but the body "stayed", in Hesse's works both soul and body "went away".

ÖZET

Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin Şiirlerinde Ruh-Beden Çatışması

Hilmi Tezgör

İlk bakışta birbirlerine uzak görünseler de, Behçet Necatigil ve Hermann Hesse birçok ortak yanları bulunan iki büyük şairdir. Yapıtı yaşantısına koşut olan Behçet Necatigil, çevireceği şairleri ve şiirleri seçerken de aynı koşutluğun peşinden gitmiştir. Bireysel duruş olarak kendine yakın hissettiği, ruhsal ve duygusal bağlar kurabildiği ve tabii sevip beğendiği şairleri çevirmiştir Necatigil. Hermann Hesse de bu isimlerden biridir.

Bu tez, kendini gerçekleştirme ve mutluluğu bulma yolunda bireyin yaşadığı gerilim ekseninde Necatigil ve Hesse'nin şiirlerine Avusturyalı filolog Leo Spitzer'in görüşleri çerçevesinde yaklaşmaktadır. Tezde Necatigil ve Hesse'nin şiirlerindeki '*ruh-beden çatışması*' incelenir ve bu gerilimin sonunda bir uzlaşma olup olmadığı sorusu yanıtlanırken, şiirlerdeki tematik benzerlik ve farklılıklar, şairlerin bu gerilimin yaşadığı mekânı nasıl kullandıkları, bu kullanımın bireye nasıl yansıdığı, gerilimin ifade biçimleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ile edebiyata dönüştürülme teknikleri ele alınmıştır. Necatigil'de ruh "gitmiş", beden "kalmış"; Hesse'de ruh da beden de "gitmiştir."

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

1. GİRİŞ

1.1. Behçet Necatigil'in Hayatı ve Şiir Anlayışı	1
1.2. Hermann Hesse'nin Hayatı ve Şiir Anlayışı	7
1.3. Leo Spitzer'in Yöntemi ve Şiire Yaklaşımı	12
1.4. Şiir Çevirisi ve Behçet Necatigil'in Çevirileri Üzerine Düşünceler	18

2. BEHÇET NECATİGİL VE HERMANN HESSE'NİN ŞİİRLERİNDE RUH-BEDEN ÇATIŞMASI

2.1. Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin Şiirlerinde Ortak Tema ve Motifler	21
2.2. Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin Şiirlerinde Mekânın Kullanımı	32
2.3. Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin Şiirlerinde Ruh-Beden Çatışması	38

3. SONUÇ

KAYNAKÇA	59
----------	----

EK-1. Behçet Necatigil'in Hermann Hesse'den Çevirdiği Şiirler	63
---	----

EK-2. Behçet Necatigil'in Hermann Hesse Hakkındaki Yazısı	67
---	----

1. GİRİŞ

1.1. Behçet Necatigil'in Hayatı ve Şiir Anlayışı

16 Nisan 1916'da Atıkali/İstanbul'da doğan Behçet Necatigil, Cumhuriyet döneminin en önemli ve en özgün şairlerinden biridir. “Babası, Sarıyer ve Beyoğlu müftülüklerinde bulunmuş Dersim vaizi Kastamonulu Hacı Mehmet Necati Gönül'dür. Necatigil iki yaşında annesini, daha sonra da tayin edildikleri Kastamonu'da babasını kaybedince İstanbul'a gelerek medrese tahsili yapar.”¹ Bu sırada, “ameliyat ve elektrik tedavileri gerektiren uzun süreli bir hastalık (boyunda adenit tüberküloz)”² geçirir. Şair yazmaya başlamasını şöyle anlatır: “Yazı sanatıyla meşgul olmaya başlamam, birçok arkadaşlarda olduğu gibi ilkökul sıralarına kadar gidiyor. 17.10.1927 tarihinden itibaren kendim için, bir eser-i cedit kağıdını El Marifet matbaasında doldurarak *Küçük Muharrir* isimli haftalık bir gazete çıkarmaya başladım.(...) Bu çocukluk heves ve faaliyetleri, 1933'te liseye geçmemle birdenbire bir değişiklik geçirdi.”³ Necatigil, Kabataş Lisesi edebiyat kolundan 1936'da birincilikle mezun olur. İlk şiiri “Gece ve Yas”, Ekim 1935'te lisede öğrenciyken, Behçet Necati imzasıyla *Varlık* dergisinde çıkar. Temmuz 1937'de üniversite ikinci sınıf öğrencisiyken, dört aylığına Berlin Üniversitesi'ne dil kursu için davet edilir. Oldukça yalnız geçen üniversite yıllarının ardından üniversitede asistan olmak yerine öğretmen olmayı ve şairliğini sürdürmeyi tercih eder. 1940'ta İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nu da birincilikle bitirir, ardından askerliğini levazım subayı olarak İzmir'de yapar (1943-45). Kars Lisesi'nde başladığı edebiyat öğretmenliğini Zonguldak Çelikel Lisesi ve Kabataş Erkek Lisesi'nde sürdürür; Çapa Eğitim

¹ Huriye Necatigil, “Behçet Necatigil,” Elçin Yahşi, haz. *Behçet Necatigil* (İstanbul: Dönemli Yayıncılık, 1987), 5.

² Fatma Türe, haz. *Bir Usta, Bir Dünya: Behçet Necatigil (1916-1979)* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993), 4.

³ Behçet Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar* (İstanbul: Cem Yayınları, 1983), 432.

Enstitüsü'nde (1960-72) sona erdirir. “Necatigil, çalışma hayatında işini ciddiye alan ve mesleğini seven iyi bir öğretmendir. Millî Eğitimin zorunlu kıldığı edebiyat ders kitabına bağlı kalmakla birlikte yetersiz bulduğu alanlarda ders programının dışında başka yardımcı bilgilerle dersi zenginleştirmiştir. O, edebiyatı ve şiiri en ilgisiz öğrencilere bile sevdirmesini bilmiştir.”⁴

Necatigil, Beşiktaşlı bir şairdir: “Çocukluğu da gençliği de olgunluğu da hep Beşiktaş'ta geçti, hele Beşiktaş-Ortaköy arası. Öğrenci olarak, öğretmen olarak, Kabataş Lisesi'ne gidip gelirken elinde çantası, boynu bükük, dudaklarında Yenice sigarası, elinde ağır çantası, düşüncesinde yeni başladığı şiir...”⁵ “Şiirine bu denli tutkun, onu yaşamıyla bu denli iç içe sokmuş başka bir ozan var mı?”⁶ diye sorar, şair Gülten Akın. Haksız değildir. Necatigil'in, şiiri her şeyin üstünde tutan, içe dönük, çok çalışkan, titiz, düzenli, sorumluluk ve alışkanlıklarına bağlı, kendine yeten bir yapısı vardır. Utangaç, çekingen, duygusal, çocuksu ve uyumludur. Kişiliğinin özellikle mütevazı, hoşgörülü ve barışçı yanı Hermann Hesse ile benzeşir. Şair 1949'da edebiyat öğretmeni Huriye Korkut ile evlenir; 1951'de Selma, 1957'de Ayşe adlı kızları dünyaya gelir. 1972 Temmuz'unda, bu kez Alman hükümetinin davetlisi olarak Almanya'ya gider ve üç ay orada kalır. 1979'un Ekim ayında hastalanan şair, kanser teşhisiyle Cerrahpaşa Hastanesi'ne yatırılır. Devlet tarafından tedavi için Londra'ya gönderilmek istense de “Bu memleketin parasına yazık değil mi?” diyerek teklifi kabul etmez. Necatigil, “13 Aralık 1979 Perşembe günü saat 17:30'da hayata veda eder. İstanbul'da Zincirlikuyu mezarlığında gömülüdür.”⁷

Ölümünün hemen ardından, Beşiktaş'ta uzun süre oturduğu Camgöz Sokak'a “Behçet Necatigil Sokağı” adı verilmiştir. Ailesi tarafından konulan “Necatigil Şiir Ödülü” de 1980'den beri verilmektedir.

⁴ Gürol Sözen, “Behçet Necatigil Anıldı,” *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983* (İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1983), 617.

⁵ Hasan Pulur, “Anmak Anılmak,” Fatma Türe, haz., *a.g.e.*, 15.

⁶ Gülten Akın, *Şiir Üzerine Notlar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 23.

⁷ Fatma Türe, haz., *a.g.e.*, 5.

Behçet Necatigil, radyo oyunları da yazmıştır. “Radyo oyununa şiirin agrandismanı olarak bakıyorum. Küçültülmüştü, özeti şiirler,”⁸ der. Bir başka deyişle, “şiirlerinin olay halinde açılmış biçimi olarak”⁹ da değerlendirilen radyo oyunları, *Yıldızlara Bakmak* (1965), *Gece Aşevi* (1967), *Üç Turunçlar* (1970) ve *Pencere* (1975) isimleri altında kitap olarak yayınlanmış, 1984’te toplu olarak basılmıştır. Mektupları iki ayrı kitapta 1989 ve 1999’da biraraya getirilmiş, 27 Alman, Avusturyalı ve İsviçreli şairden farklı zamanlarda yayımlanmış olan çeviri şiirleri *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer* adıyla 1984’te kitaplaşmıştır. *Bütün Eserleri* ise yedi cilt halinde 1981-84 arası yeniden basılmıştır. Ayrıca, hâlâ önemli başvuru kaynakları olan iki çalışması vardır: *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (1960) ve *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (1979). Bunlara *100 Soruda Mitologya* (1978) adlı incelemesini de ekleyebiliriz. Necatigil, Ahmet Midhat Efendi’nin *Süleyman Musli* (1971) ve *Müşahedat*’ını Osmanlı Türkçesi’nden aktararak sadeleştirmiştir.¹⁰ *Müşahedat* basılamamıştır.

Hiç de azımsanamayacak miktarda olan nesir çevirileri ve tamamını Türkçe’ye çevirdiği Heinrich Heine’nin *Şarkılar Kitabı* bir yana, Necatigil’in şiirlerini en fazla çevirdiği şairler Günter Eich, Ernst Jandl, Wolfgang Borchert, Karl Krolow ve Hermann Hesse’dir. Dünyanın en büyük şairlerinden Rainer Maria Rilke’nin *Malte Laurids Brigge’nin Notları* (*Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*) isimli tek romanını çok iyi bir çeviriyle Türkçe’ye kazandırmış olsa da, Necatigil’in Rilke’den sadece iki şiir çevirisi vardır. Necatigil ayrıca, Bertolt Brecht’ten beş, Friedrich von Schiller’den üç, Hugo von Hofmannsthal, Georg Trakl, Erich Kästner, Albrecht Goes, Hans Egon Holthusen ve Dagmar Nick’ten ikişer, Friedrich Nietzsche, Hans Leip, Carl Zuckmayer, George Forestier, Franz Kiessling,

⁸ Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 566.

⁹ Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil: Hayatı, Sanatı ve Eserleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1997), 107.

¹⁰ a.g.e., 383.

Walter Höllerer, Alexander Gwerder, Friederike Mayröcker, Heinz Piontek, Ingeborg Bachmann, Albert Arnold Scholl, Hans Magnus Enzensberger ve Andreas Okopenko'dan birer şiir çevirmiştir. Necatigil'in Hesse'den çevirdiği şiirlerin isimleri "Kimsesiz Akşam", "Ravenna", "Siste", "Elisabeth", "Tarlalar Üstünde", "Eylül", "Yazgı", "Yalnız", "Saat" ve "Harbin Dördüncü Yılında"dır.

Hermann Hesse'nin Nobel Ödüllü *Gençlik Güzel Şey* (1963) isimli romanını Kamuran Şipal ile birlikte çevirmiştir. Ayrıca, İranlı Sâdık Hidâyet'in *Kör Baykuş*'u (1977), İspanyol Miguel de Unamuno'nun *Sis* (1948) ve *Yaman Adam*'ı (1954), İsveçli August Strindberg'in *Açık Deniz Kıyısında*'sı (1951), Avusturyalı Stefan Zweig'in *Korku*'su (1953), Alman Thomas Mann'ın *Venedik'te Ölüm*'ü (1952) ve Norveçli Knut Hamsun'un birçok kitabı Necatigil tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır. Düzyazı çeviri kitaplarının sayısı 30'un üzerindedir.

"Sanatın ekleme değil çıkarma olduğunu günden güne daha iyi anlıyorum."¹¹ diyen Behçet Necatigil için şiirde, saklanmış dahi olsa bir anlam gereklidir. O, "Şiirde kırk yılını, doğumundan ölümüne, orta halli bir vatandaşın; birey olarak başından geçecek durumları hatırlatmaya; ev-aile-yakın çevre üçgeninde, gerçek ve hayal yaşantılarını iletmeye, duyurmaya harcadı. Arada biçim yenileştirmelerinden ötürü yadırgandığı da oldu, ama genellikle, eleştirmenler onun için, tutarlı ve özel bir dünyası olan bir şair dediler."¹² Aynı zamanda Necatigil'in arkadaşı da olan şair Cahit Külebi onun şiirini şöyle özetler: "Çok duygulu bir kişinin, bu duyguları saklama çabası Necatigil'in şiir biçiminin bir özelliği olmuştur. Özlemler, iç sızlanması, bir acınma, hoşgörü, işte Necatigil'in söylenebilecek özellikleri."¹³

Necatigil, hayatı boyunca bağımsız bir şair olarak kalmıştır. Herhangi bir edebî akıma dahil olmamış; öte yandan, yaşadığı dönem ve yakın gelecek hakkında

¹¹ Behçet Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar* (İstanbul: Cem Yayınları, 1983), 76.

¹² Behçet Necatigil, haz. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 13. bs. (İstanbul: Varlık Yayınları, 1989), 228.

¹³ Cahit Külebi, "O Bütün Yaşamının Adadığı Ozanlık Katında Yücecek," Fatma Türe, haz., a.g.e., 13.

doğru saptama ve öngörülerde bulunmuş, etkilenmiş ve etkilemiş, sonraki kuşaklar üzerinde derin izler bırakmıştır. “Şiirlerimin alt yapısında gerek halk edebiyatımızdan gerek divan edebiyatımızdan, genel olarak klasik edebiyatlardan, Doğu ve Batı edebiyatlarından bazı unsurlar bulunuyor.”¹⁴ diyen şairin üzerinde Cevdet Kudret, Cahit Sıtkı ve Cahit Külebi’nin yanı sıra 1928-1933 arası ürünler veren Yedi Meşaleciler topluluğu ve özellikle Ziya Osman Saba’nın etkisi büyüktür. Ey hayatı ve ölüm teması, Saba kanalıyla Necatigil’in şiirine girmiştir. Garip akımının da şairi bir yere kadar etkilediği söylenebilir ama kafiye, üslup ve şiirsellik Necatigil’de önemsenirken, Garipçilere özgü ironi geri planda kalmıştır. O, “Hece döneminin atmosferini Garip şiirinin dili içinde algılayıp ‘Gerisini siz anlayın’ der gibi duran kısa mısralarla bir ritim”¹⁵ oluşturmuş, “dramatik ve trajik bir üslup kullanmayı tercih etmiş”¹⁶ ve Garipçileri birçok yönde eleştirmekten de geri durmamıştır. Öte yandan Necatigil’i İkinci Yeni akımına dahil görenler de olmuştur ama bu düşünceye tamamen katılmak mümkün değildir. Bu akımın şairlerinde rastlanan “kelimeler arası anlam, mantık ve çağrışım kopukluğu, dilbilgisi kurallarına aykırılık, belli bir temaya bağlı olmayan boşta kalmış imgeler”¹⁷ onun şiirinde yoktur. Haldun Taner, şairin duyarlılığının iki büyük meziyete sahip olduğunu söyler: “Biri şiirlerinin sade ve yalın görünümlü içeriğine boyut katan zengin kültürü, öbürü Türkçe’yi kullandığındaki büyük ustalığı.”¹⁸ Murat Belge ise “Necatigil şiirinin en ilginç özelliklerinden birinin yoğun bir duygusallıkla akılcı bir kuruluşun yana yana varoluşudur.”¹⁹ der. Selim İleri de Necatigil’de “duygunun birinci planda olduğunu ve şiirin özünün duygu ve düşünceye bağlı olduğunu”²⁰ söylemiştir.

¹⁴ Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 508.

¹⁵ Ebubekir Erođlu, *Modern Türk Şiirinin Doğası* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993), 39.

¹⁶ Nurullah Çetin, *a.g.e.*, XVII.

¹⁷ *a.g.e.*, XVIII.

¹⁸ Haldun Taner, “Behçet Necatigil,” Fatma Türe, haz., *a.g.e.*, 10.

¹⁹ Murat Belge, *Edebiyat Üstüne Yazılar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 258.

²⁰ Selim İleri, *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil* (İstanbul: Kaf Yayınları, 1999), 22.

Şair üzerine en kapsamlı incelemeyi yazmış olan Nurullah Çetin ise kitabında Necatigil'in "Gerçek bir sanatçı tek ruhlu olmalı, kendini ve içinde yaşadığı çağı vermeli, çağından kopmamalı, özgün, ısrarlı, kişilik ve tutarlılık sahibi olmalı, önceki kuşaklarla organik bağ kurmalıdır."²¹ şeklinde özetlenebilecek düşüncelerini özellikle vurgulamıştır.

Necatigil, ev ile başlayan ve ölüm ile biten iki taş arasında, "eski toprak" üzerindeki taşlı yolunu "iki başına yürümüş", bu "arada", "karalar aklar" içinde kendi şiirini "söylemiştir."

Behçet Necatigil'in Şiir Kitapları:

1945-*Kapalı Çarşı*

1951-*Çevre*

1953-*Evler*

1956-*Eski Toprak (Yeditepe Şiir Armağanı-1957)*

1958-*Arada*

1960-*Dar Çağ*

1963-*Yaz Dönemi (Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü-1964)*

1965-*Divançe*

1968-*İki Başına Yürümek*

1970-*En/Cam*

1973-*Zebra*

1975-*Kareler Aklar*

1976-*Sevgilerde (Seçme Şiirler)*

1978-*Beyler*

1980-*Söyleriz*

²¹ Nurullah Çetin, *a.g.e.*, 53-54.

1.2. Hermann Hesse'nin Hayatı ve Şiir Anlayışı

“2 Temmuz 1877’de Calw/Württemberg’de (Almanya) misyoner bir papazın oğlu olarak doğan”²² Hermann Hesse, Almanca edebiyatın²³ en büyük yazarlarından biridir. Hayal gücü zengin, iradesi güçlü, coşkulu bir çocuk olan Hesse genç yaşlarından itibaren dini eğitim ve onun getirdiği baskılara karşı çıkan davranışlar sergiler. Örnek bir öğrenci olmasına rağmen uyumsuzluğu yüzünden okuldan atılır; ailesinden ayrılarak ama bağlarını da tamamen koparmayarak, önce saat üreten bir fabrikada, daha sonra da bir kitapçı dükkânında çalışır; şair olma isteğiyle kendi kendini yetiştirir. Yayımlanan ilk şiiri 1895 tarihlidir; “İlk şiir kitabı *Romantische Lieder* ise 1899’da 600 adet basılır ve o yıl içinde yalnızca 54 adet satar.”²⁴

“Yerleşik eğitim sisteminin kısıtlamalarına karşı duyduğu tiksintiyi, oldukça çalışkan bir öğrencinin kendisini yıkıma sürükleyişini *Peter Camenzind* (1904) ve *Çarklar Arasında* (1906) gibi ilk dönem romanlarında anlatır.”²⁵ 1902’de annesini kaybeder. 1904’ten itibaren serbest yazar olarak yaşamını sürdürmeye başlar. Aynı yıl, kendisinden dokuz yaş büyük olan Maria Bernouilli ile evlenir, üç çocukları olur. Ancak bir süre sonra mutlu olup olmadığını sorgulamaya başlar; yerleşik burjuva yaşantısı ona azap verir ve şair 1911’de Hindistan’a gider: “Bu, kuşkusuz bir kaçıştı, ama beri yandan olup bitenlerle arama bir uzaklık koyabilme çabası, olaylara yukarıdan bakabilme amacına yönelik bir girişimdi.”²⁶ 1914’te *Rosshalde* romanı yayımlanır. Hesse, “Birinci Dünya Savaşı sırasında tarafsızlığını korumayı başaran İsviçre’de yaşar ve militarizm ile milliyetçiliği yeren yazılar yazar. Alman savaş

²² Behçet Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)* (İstanbul: Adam Yayınları, 1984), 31.

²³ Hesse bazen İsviçre Edebiyatı’na da dahil edildiğinden, Almanca edebiyat demeyi uygun buldum.

²⁴ Bernard Zeller, *Hermann Hesse*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Afa Yayınları, 1997), 47.

²⁵ Hermann Hesse, *Seçilmiş Şiirler*, çev. Hilmi Tezgör, 3. bs. (İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2001), 3.

²⁶ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 86.

tutsakları ve gözaltına alınanlar için çalışmalar yapar, bir de dergi çıkarır.”²⁷ Savaş yıllarında kendi isteği ile esirlere yardım kampında çalışır. 1916'da babası ölür, karısı ve oğlu hastalanırlar. Bu üzüntülere aile yaşamındaki sorunlar da eklenince, şair, Carl Gustav Jung'un öğrencisi J. B. Lang'dan psikanalitik tedavi görür; bu süreçte Freud ve özellikle Jung'un düşüncesinden etkilenerek iç dünyasını zenginleştirir. Savaş sonrası gençler üzerinde büyük etki yapan romanı *Demian* 1919'da çıkar. 1924'te ikinci evliliğini Ruth Wenger ile yapar ama bu seferki daha kısa sürer. 1927'de beraber olmaya başladığı ve 1931'de evlendiği Avusturyalı sanat tarihçisi Ninon Dolbin ise ölünceye kadar yazarın dostu ve hayat arkadaşı olarak kalacaktır.

Hermann Hesse, “Kırılan Bir Dalın Çatırtısı” adlı şiirini üçüncü kez gözden geçirip, Mozart'ın bir piyano sonatını dinleyerek kitap okuduğu 8 Ağustos 1962 gecesinin sabahında, “uykuda geçirdiği beyin kanaması sonucu Montagnola'da (İsviçre) ölür.”²⁸

“Hesse'nin bütün sanat gelişiminin değişmeyen özelliği, otobiyografik oluşudur. Kendi deyişiyle, eserlerinin her biri birer ‘ruh biyografisi’dir (‘Seelenbiographie’) ve kendini gerçekleştirişin birer basamağını dile getirir.”²⁹ En sevilen dört romanı, *Demian* (1919) *Sidarta* (1922), *Bozkırkurdu* (1927) ve *Narziss ve Goldmund* (1930), yazarın hümanist felsefesini ve barışseverliğini vurgulayan yapıtlardır. Sevgiden kaynaklanan ‘hoşgörü’, yazarın yapıtı ve yaklaşımı için anahtar kelimedir. Çünkü “Hoşgörü aynı zamanda bir şeyden uzak durabilme yeteneğidir, kişinin yalnızca kendisini ilgilendirecek şeyi alıp kabullenmesidir.”³⁰ Bu tezin konusu olan bireydeki ruh-beden çatışması (Hesse'deki ifadesiyle “ikilik veya çift kutupluluk”), bu dört romanın da ana eksenini oluşturmaktadır. Başyapıtı olarak kabul edilen *Boncuk Oyunu* (1943) romanı ise 1946'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü

²⁷ Hermann Hesse, *a.g.e.*, 3.

²⁸ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 206.

²⁹ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983),

70.

³⁰ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 212.

almıştır. Bu ödülün yanı sıra yazarın aldığı sayısız ödül ve paye vardır. Hesse, edebî eserlerinin yanı sıra “50’nin üstünde Alman dilli değişik gazete ve dergilere 3000’den fazla kitap tanıtma ve eleştiri yazısı,³¹ on binlerce mektup yazmış, çeviriler yapıp antolojiler de hazırlayarak dünya kültürüne çok büyük katkıda bulunmuştur.

Hermann Hesse “çocukluğunda yoğun bir Hristiyanlık eğitiminden geçmesine rağmen gençliğinde Buda öğretisini benimsemiş, daha sonra yeniden Hristiyanlığa yaklaşıp kendine özgü bir inanca varmıştır.”³² 1960’larda Amerika’da ‘hippi’ adı verilen kuşağın Zen Budizmi’ni benimsemesi ile birlikte bu konuda derinlikli romanlar yazmış olan Hesse adeta yeniden keşfedilir. Bu keşif tüm dünyada yansıma bulunca kitapları birçok dile çevrilir, okunur ve başucu kitaplarına dönüşür. Vietnam Savaşı’na tanık olan Amerikalı genç kuşak, “Savaşın zorbalık ve anlamsızlığına, bütün gücü elinde tutan devlet anlayışına, modern dünyanın giderek artan ölçüde ussallaştırılıp mekanikleştirilmesi, dolayısıyla ruhsuzlaştırılmasına”³³ karşı çıkarken, Hesse’nin yapıtında kendi sorunlarını, çelişkilerini, özlemlerini ve hayallerini bulur, kendi hayatını cesurca yaşayan bu kişiye yakın hisseder. “Kitaplarında iç sorunlara, çelişkilere yer vermesi, dünya işlerinin anlamsızlığı sonucuna varması ve doğaya yönelip iç olgunlaşmayı savunması Hesse Rönesansı’na neden olmuştur. Hesse, Doğu ve Batı kültürlerini kaynaştırabilmiş ender Batılı şair ve yazarlardandır. Aynı zamanda kendi yapıtlarını resimleyebilecek yetenekte önemli bir ressamdır da.”³⁴

Müzik ise şairin hayatına dokuz yaşında anne ve babasının armağan ettikleri keman ile birlikte girmiş ve ölene kadar ona eşlik ve yardım eden çok yakın bir dost olmuştur: “Nerede müziğe benzer bir şeyle karşılaştık mı, orada durmalıyız; müzik

³¹ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 211.

³² Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 31.

³³ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 214.

³⁴ Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 31.

duygusu, başkalarıyla özdeşleşme ve ritmik yaşam duygusu, var olmayı haklı gösterecek bir ahenk duygusu dışında hayatta elde edilmeye değer bir başka şey yoktur.”³⁵ *Musik des Einsamen* [Yalnızın Müziği] adlı şiir kitabının basımının hemen ardından dostu Romain Rolland, Hesse’ye yazdığı mektupta, “Şansınız var ki beste yapamıyorum. Söylediğiniz her şey, doğrudan kalbe hitap ediyor.”³⁶ yorumunu yapar.

Hermann Hesse’nin şiirleri, yapıtının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Tüm dünyada özellikle romanlarıyla tanınsa ve takdir görse de, aynı zamanda çok fazla sayıda -1400’ün üzerinde- şiir yazmıştır. Yayımlanan ilk kitabı *Romantische Lieder* [Romantik Şarkılar, 1899] bir şiir kitabıdır. Necatigil gibi yapıtı yaşantısına koşut olan Hesse’nin şiirleri, romanları kadar ünlenmemiş ve daha az okunmuş olsa da, bu, onun büyük bir şair olduğu gerçeğini değiştirmez.

Necatigil onun hakkındaki 1947 tarihli bir yazısında, “Vücut ve fikir, dünya ve ruh antitezlerinin, Hesse’nin eserlerinde yeni yeni işlenişlerle ve ince ince tefsirlerle boyuna tekrarlandığını görmekteyiz.”³⁷ der. Hesse’nin şiirleri, yetenek ve dil ustalığının melodi ve ritim güzelliğiyle bulunduğu, estetik bir kişiselliğin ürünleridir. Lirizm ön plandadır. Hassas bir modernizm ile romantizm el ele karşımıza çıkarlar. Ernst Knodt’ın deyişiyle, şiirlerinin içinde barınan “kalbin dehası”dır³⁸. Hesse’nin şiirlerinden yaklaşık 800 tanesi, şairin ısrarları kıramaması üzerine ancak 1942’de bir kitapta toplanabilmiştir. Kronolojik olarak şiirlere bakıldığında ve şair için şiir yazmanın bir itiraf, bir dışavurum niteliği taşıdığı da hesaba katılırsa bir iç yaşamöyküsüyle karşı karşıya kalınır.

³⁵ Hermann Hesse, *İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemez*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Afa Yayınları, 1999), 196.

³⁶ Siegfried Unseld, *Hermann Hesse: eine Werkgeschichte*’den çev. Hilmi Tezgör, (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1977), 51.

³⁷ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 355-57.

³⁸ Siegfried Unseld, *a.g.e.*, 11.

Hesse, Alman halk şarkılarından çok sevdiği Goethe'ye ve oradan romantiklere ulaşan bir şiir geleneğine aittir. Dada akımının tetikçilerinden, Hesse'nin de dostu olan İsviçreli şair Hugo Ball, "Romantizmin ihtişamlı ordusunun son şövalyesi"³⁹ diye nitelemiştir onu. "Bir zincirin halkası gözüyle bakar kendisine; geleneksel biçimlerin yıkılması ya da yenilenmesine yönelik çalışmalar için ne içte bir dürtü hisseder, ne de bu yolda bir hırsın sahibidir."⁴⁰ Necatigil gibi o da herhangi bir moda, akıma dahil olmayarak bağımsızlığını korumuş ama olup bitenlerin de tamamen farkında bir şair/yazar olarak ilerki kuşaklar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Ona göre şiir "dağınık benlikte dünyanın yansıması, benliğin dünyaya cevabıdır. Tamamen bilinen bir yalnızlaşmanın şikâyeti, bilinci ve oyunudur."⁴¹ Şiir, Necatigil'in de dediği gibi, "yazarının gerilimini azaltabildiği"⁴² ve onu özgür kılabilirdiği gibi başkalarına da dokunabilir, onları mutlu edebilir ve harekete geçirebilir.

Hesse'nin yayımlanmış şiir kitaplarının Almanca isimlerinin tek tek yazılmasına gerek duyulmamıştır. Şairin Türkçe'de, Necatigil'in *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer* derlemesindeki on şiir, antolojilere dağılmış birkaç şiir, benim bütün şiirlerinden seçerek oluşturduğum *Seçilmiş Şiirler* kitabı dışında, Tarık Seden ve Gültekin Emre'nin birlikte çevirdikleri *Ressamın Şiirleri* isimli kitabı bulunmaktadır.

³⁹ Gürsel Aytaç, *a.g.e.*, 66.

⁴⁰ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 184.

⁴¹ Hesse, *Seçilmiş Şiirler*, 70.

⁴² Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 447.

3. Leo Spitzer'in Yöntemi ve Şiire Yaklaşımı

"Spitzer'in yöntemi bir düşüncenin seyrini betimler: Bir reçete, bir kullanma tarifi, bir süreç değildir. Metni anlama yolunda ilerleyen bir okurun her aşamada, metin karşısında değişen tutumu üzerine bir irdelemedir."⁴³ -Starobinsky

Leo Spitzer (1887-1960) Avusturyalı bir dilbilimcidir. 1933-36 arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri Edebiyatı bölümünde de görev yapmış olan Spitzer özellikle dilbilim ve üslup araştırmalarıyla tanınmakta ve önemli kitapları arasında, Türkçe'ye çevrilmemiş olan *Eine Methode Literatur zu Interpretieren* [Edebiyat Yorumlama Metodu], *Stilstudien* [Üslup Çalışmaları] ve *Linguistics and Literary History* [Dilbilim ve Edebiyat Tarihi] gösterilmektedir.

Eleştiri tarihinin kökenleri, bilindiği gibi, Antik Dönem'e kadar dayanır. Bu uzun tarihte 19. yüzyıla gelindiğinde ise, yazınsal değil de bilimsel eleştiri yapma eğiliminin ağır bastığı görülür. Bu dönemde yazarları zaman, çevre ve psikolojik yapı ekseninde açıklamak ve türleri canlıymış gibi ele almak yolu izlenmiştir çoğunlukla. Yapıtın kişi üzerindeki izlenimlerini ve çağrışımlarını dile getirenler de bu çoğunlukta yer alırlar. Ortak yanları ise içeriğe önem vermeleri ve biçimi, dili ihmal etmeleridir.

20. yüzyıl başında bu katı tutuma karşı bazı tepkilere rastlanır. "Örneğin, 1914-15 yıllarında, bir grup genç üniversite öğrencisi ve araştırmacısının kurduğu Moskova Dilbilim Topluluğu şiir dili üzerine eğilir."⁴⁴ Bu topluluk Rus Biçimcileri olarak da anılmaktadır. Rus Biçimcileri dilin yaratıcılığını ve yapısal kurallarını inceleyebilmek için şiir dilinin çok uygun olduğunda hemfikirdir. Bir Rus olmamakla

⁴³ Süheyla Bayrav, *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi* (İstanbul: Multilingual, 1999), 53.

⁴⁴ a.g.e., 47.

birlikte Leo Spitzer de edebiyat ile dilbilim arasında köprü kurmayı deneyenler arasında önemli bir yere sahiptir.

Spitzer'in önemi, ünlü dilci ve filologların yanında yetişmiş olmasına rağmen, özellikle 'yeni dilbilgisi' akımının kuram ve yöntemlerinden, bunları benimseyemediği için ayrılması ve mekanik, kuru açıklamalar yerine "dil ile toplum arasında bağların varlığını"⁴⁵ araştırmaya yönelmesidir. "Salt dilbilim araştırmalarında, kökeni kolayca belirlenen sözcüklerin yanında kökeni açıklanamayanlar üzerinde çalışmak ona daha ilginç geliyordu. Bu sözcüklerin kendilerine öz bir öyküleri bulunduğu, çözüme mekanik yasalar yerine, insanların duygu ve tepkilerini hesaplayarak varılacağına inanıyordu."⁴⁶ Spitzer kendi deyişiyle "dilbilim labirentinden edebiyat bahçesine geçerken"⁴⁷ dilin yaratıcılığına önem vermekte haklıydı. "Büyük yazar, dilin olanaklarını zorlayan; ona yeni deyimler, yeni deyişler kazandıran kişi olduğuna göre, dilinin incelenmesi hem dilbilime, hem yazarın tanınmasına yardımcı olacaktır."⁴⁸

Spitzer'in doktora tezinin konusu 'Rabelais'nin yarattığı güldürücü terimler'dir. Dilbilim alanına giren bu konuda Spitzer, yazarın bilinçsizce değil, bilinçli olarak yapmaya çalıştığı şeyi, bırakmak istediği etkinin peşindedir. Tezinin basılmasından sonra ise, "hem belli dönemlerin kültür ortamını yansıtan, dolayısıyla düşünce tarihini aydınlatan sözcüklerin anlamlarında görülen kaymaları izleyecek, hem kökeni açıklanamayanlar için varsayımlar önerecek, hem de tek tek ele aldığı yazarların üslubunu inceleyecektir. Geliştirdiği yöntem, görüldüğü gibi, dilbilim ile edebiyat eleştirisini içerir ve en önemlisi, dilbilim ile edebiyat arasında köprü kurulmasını sağlar."⁴⁹

⁴⁵ Süheyla Bayrav, *a.g.e.*, 48.

⁴⁶ *a.g.e.*, 48.

⁴⁷ *a.g.e.*, 48.

⁴⁸ *a.g.e.*, 49.

⁴⁹ *a.g.e.*, 49.

Berna Moran'ın kısaca, "Okurun geçmiş yüzyıllarda yazılmış bir eseri anlayabilmesi, tadına varabilmesi ve değerlendirebilmesi için eserin yazıldığı çağdaki koşullar, inançlar, dünya görüşü, sanat anlayışı ve gelenekleri hakkında bilgi sahibi olması gerekir."⁵⁰ ilkesiyle tanımladığı tarihsel eleştiriyi Leo Spitzer bir yere kadar kullanır. Tarihselcilik, ona göre, yapıtın kendine has özelliklerini ortaya çıkarabilmek için yeterli değildir. Ona göre, yapıt kendi bütünlüğü içinde incelenmeden sonuçlar çıkarılırsa bunlar sağlıksız olacaktır. "Geleneksel metin açıklaması yerine metin yorumlaması yapılmalıdır."⁵¹ Yorumlamanın amacı da, satır aralarında gizlenen düşünceyi, duyguyu ve anlayışı gün ışığına çıkarabilmektir, ki böyle bakıldığında, "Spitzer'in metodu yapısal ve göstergebilimsel yöntemlerin öncüsü olarak kabul edilebilir."⁵²

Necatigil, "Şiirine göre; bir başlık, bir motif; teslim oluş veya isyanı, ümit veya ümitsizliği çeşitli yollardan değişik şekilde ifadeye yarar. Birbirine yakın manada isimler, sıfatlar, bir ima, bir hatırlayış; bir şiirin okuyucuya ne demek istediğini bulmamıza yeter bir ipucudur."⁵³ der. Spitzer de Necatigil gibi, üslupta yazarın kendi dünyasının ipuçlarının, özgünlüğünün peşindedir. Ona göre, çokça kullanılan kelimeler, kısa aralıklarla tekrarlanan heceler, yersiz veya aykırı duran bağlaçlar, ekler, kelimeler ve cümleler, üretilen terimler, tümce yapıları arasında ortak bir payda varsa, metne bir yorum getirilebilir. Metnin özünü açığa çıkaracak bu ortak noktalar bulunursa, üslup başarıyla yorumlanmış demektir. Dikkat, önsezi, çarpıcı görünen ayrıntıların kıyaslanması ve incelenmesi, bir sonuca varılmasında işe yarayabilir. Yöntem tümevarımcıdır. Gerekirse metni, gizine varana kadar, tekrar tekrar okumak gerekir.⁵⁴ Necatigil ile Spitzer'in düşünceleri benzeşmektedir. Necatigil, "şairin kişiliğinin, yalnız seçtiği tema ve motiflere bakış açısından değil,

⁵⁰ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 4. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 78.

⁵¹ Süheyla Bayrav, *a.g.e.*, 49.

⁵² *a.g.e.*, 50.

⁵³ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı*, 86.

⁵⁴ Süheyla Bayrav, *a.g.e.*, 51.

kullandığı kelime hazinesinin, sözdiziminin özelliklerinden de meydana geldiğini” ifade etmiştir: “Hattâ üslup dediğimiz şeyi, şairleri birbirinden ayırdedebilmemize yarayan kişiliğin ta kendisi sayanlar çoğunluktadır.”⁵⁵

Yıllar süren uğraşlarına karşın, bazen metnin karşısında adeta bir öğrenci gibi kaldığından yakınan Leo Spitzer’in yazılarının çoğu zaman polemik havası taşıdığı söylenegelmiştir. Titizlikle seçtiği kısa metinleri (bir şiir, bir öykü, romandan iyi seçilmiş bir kesit) inceleyerek yola çıkan Spitzer önceleri yazarın ruhsal yapısını, kişiliğini önemsemiş, metnin bütünlüğünü ve özünü burada aramıştır.

Necatigil de bir konferansında “Bir şiir kendi başına, bağımsız bir ülke olduğundan çok, bir ruhtur, bir anlamdır.” der: “Yaratıcısının fizik, moral yapı ve davranışlarıyla sıkı sıkıya bağlantısı olan bir fotoğraf âdeta.”⁵⁶ Öte yandan Spitzer, “1920’den sonra psikolojik, psikanalitik veriler yerine yapıtın bütünlüğü kavramı üzerinde durmuş, her yapıtın kapalı, kendine öz olduğu görüşünden yola çıkmıştır.”⁵⁷

“Spitzer her metne uyacak, şaşmaz bir anahtar yöntem önermez, önermek istemez. *Stilstudien* (1928) adlı kitabı “beni izleme” sözleriyle biter. Mekanik uygulamalardan kaçır. Eleştirmenin yolunu metinden bulacağına inanır. Yöntem konuya göre esneklik göstermelidir: Biçim ve içerik uyumunun varlığından ise, hiç kuşku duymaz. Ancak, her zaman dilsel bir ayrıntı olmayabilir.”⁵⁸ Yani, metinde var olanlar, gizlenenler bir şekilde ortaya çıkacaktır, çünkü metnin bir bildirisi vardır. “Kapanık, örtülü, mecazlar altında saklı bile olsa, gene de belli, hiç değilse sezilebilir bir anlam, bir yazılış sebebi görülmeli şiirde”⁵⁹ diyen Necatigil, bu noktada da Spitzer ile örtüşür. Biçim ve içerik Necatigil ve Hesse’de, Spitzer’in düşündüğü gibi uyumludur. Mekanik yaklaşımları küçümseyen Spitzer, Necatigil ve Hesse gibi

⁵⁵ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 49.

⁵⁶ a.g.e., 44.

⁵⁷ Süheyla Bayrav, a.g.e., 51.

⁵⁸ a.g.e., 53.

⁵⁹ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 80.

“Başkalarının düşüncelerini ve duygularını sezme, paylaşma yeteneğine değer verir.”⁶⁰

Spitzer, *Eine Methode Literatur zu Interpretieren* adlı kitabının girişinde şair Karl Shapiro'nun görüşlerini tartışmaya açar: “Şiir, linguistik, semantik ya da psikolojik bir incelemenin konusu olmamalıdır. Şiir dil değildir. Yalnızca şiir olarak anlaşılabilen, açıklanabilen ve çevrilebilen 'sui generis' (kendinden menkul, nedeni kendisi olan) bir dildir. Düzyazı ve şiirde aynı sözcük kullanıldığında, aslında bunlar iki ayrı sözcüktür, sadece dış görünüşleri aynıdır. Şiirsel sözcük bir 'no-word'dür (sözcük olmayan) ve o şiir de, anlamlarından çözülen ve prozodik olarak -ki prozodi, burada yalnızca şiirin ritmi değil, aynı zamanda da şiirsel bağlantılar ve retorik figürleridir- yeni ve yüksek bir anlama ulaşan 'no-word'lerden oluşan edebi bir oluşumdur. Bir şiirin hedefi belirsizdir.”⁶¹ diyen Shapiro'ya karşılık Spitzer şöyle cevap verir: “Şairin aracı olan dil, aynı anda rasyonel (aklı) ve irrasyonel (akıldışı) olan bir sistemdir. Şair bu dili, rasyonellikle bağlarını kopartmadan irrasyonele yükseltir. (...) Şiir, basit olarak, belirli bir dilin, irrasyonel olabileceği gibi rasyonel anlamları da olan ve prosodiyle dönüştürülen, değiştirilen kelimelerinden oluşur. Filoloğun ödevi, bu değişimin ulaşıldığı tarz ve biçimi incelemektir. Şiir irrasyonelitesi eleştirmenin elinde acı çekmez; aksine, eleştirmen şairle birlikte çalışır ve rasyonelden irrasyonele giden yolu adım adım geri izler.”⁶²

Hesse'ye göre, “Düzeni sağlayacak güçlerden biri dildi. Yapıtlarının her zaman saydamlığını koruyan dili, başıboşluktan uzak, yalın bir nitelik taşıyordu. Geleneğe bağlıydı bu dil, karanlık şifrelerin ve hiyerogliflerin çekiciliğine yüz vermeyen, mazbut yolunda sessiz sakin yürüyen bir dildi.”⁶³

⁶⁰ Süheyla Bayrav, *a.g.e.*, 54.

⁶¹ Leo Spitzer, *Eine Methode Literatur zu Interpretieren* (München: Hanser Verlag, 1966), 11. (Yukarıdaki alıntılar Almanca'dan Türkçe'ye tarafımdan çevrilmiştir.)

⁶² *a.g.e.*, 12.

⁶³ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 203.

Spitzer gibi Necatigil de “Dilin ifade imkânlarının çok bol olduğuna inanır ve bunları gösterir.”⁶⁴ Aynı Hesse’nin dediği gibi ona göre de şair dilde “Eskiye yaslanmalı, köklü değerlerin sürdürücüsü olmalıdır.”⁶⁵ ama öte yandan da yeniliği savunmalıdır, hem de güçlü bir biçimde. Necatigil, Hesse’ye kıyasla dilin olanaklarını daha çok zorlamış bir şairdir. Şiirin bir dil işi olduğunu düşünmüş, anlam ve ses güzelliğini ön planda tutmuştur. Şiir, az sayıda sözcükle çok şey ifade eden bir yoğunlaştırmadır ve dilin önemli öğelerinden birisi de ‘sözcük’tür. “Yalnızlıklarda olduğu gibi şiirlerde de kalabalık, bir uyumsuzluktur.”⁶⁶ Leo Spitzer’in şiire yaklaşımında çok önem taşıyan ve yoruma varırken dayandığı kelime seçimleri, Necatigil için de aynı önemdedir. Titizlikle durur sözcükler üzerinde, çünkü sözcüklerin şiirin bütünlüğüne zarar verme ihtimali vardır. “Şiire her zaman sözcükten gidildi. Rasgele bir duygu veya düşüncenin anlatımında bile yerini yadırgayan bir sözcüğü karanlık, belirsiz diye çizer, daha uygun düşenini ararız. Bu böyle olunca yazının en yüce doruğu olan şiirde sözcüğün özellikle kralçiçeği olması gerekir. Şu da var ki bir başına sözcük, yani yeter sayıda destekten, yardımcı öğelerden yoksun bir sözcük bir ıssız ada mahkûmudur. (...) Evet, şiir gelir gider, ama bu geliş gidiş, bu dönüp dolaşma bir sözcük dolayında sanılsa bile, belli veya gizli atkılarla birbirine bağlanması gereken sözcükler arasındadır, yani cümlede.”⁶⁷ Necatigil’in sözünü ettiği, yerini yadırgayan, aykırı sözcükler, Spitzer için şiirin yorumlanmasında ipucudur. İsteyerek ya da istemeden şiire aykırı düşmüş bu sözcüklerden yola çıkar Spitzer.

Spitzer’in ayrıntılara verdiği önem bizi Necatigil’in şiirlerine yakınlaştırır, çünkü onun şiirinde detaylar, üzerinde pek durmayıp es geçtiğimiz olaylar önemli bir yer tutmaktadır. “Bilinçaltımıza yerleşerek duygu ve düşüncelerimizi bombardıman

⁶⁴ İnci Enginün, “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri,” *Türk Dili* 481-82 (1992): 595.

⁶⁵ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 53.

⁶⁶ a.g.e., 92.

⁶⁷ a.g.e., 81-82.

eden, davranışlarımızı etkileyen kırıntılara”⁶⁸ Spitzer de Necatigil de önem vermişlerdir.

Bu çalışmada, Spitzer’in sıkça kullanılan sözcüklerden yola çıkmasına paralel olarak, Necatigil’in şiirlerinde sıkça kullandığı sözcükler üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bunların, şairin dünyası hakkında yeterli ipucu vereceği düşünülmektedir. Bilinçli olarak Necatigil’in bırakmak istediği etkinin bu anahtar sözcüklerde gizli olduğu örneklerle gösterilecek; bu sözcüklerin Hesse’nin şiirlerinde ne kadar önem taşıdığına bakılacak ve iki şairin benzeştiği ve ayrıştığı alanlarda karşılaştırmalar yapılacaktır. Söz konusu anahtar sözcükler aracılığıyla satır aralarında gizlenmiş olan duygu ve düşünceleri ortaya çıkartmak ve böylece şairlerin yaşadığı ruh-beden çatışmasına vurgu yaparak, bu çatışmaya bir yorum getirmek istenmektedir.

4. Şiir Çevirisi ve Behçet Necatigil’in Çevirileri Üzerine Düşünceler

Bilindiği gibi çeviri, özellikle şiir çevirisi üzerine öteden beri çok şey söylenegelmiştir. Şiir çevirisinin yüzde yüz mümkün olamayacağı düşüncesi, söylenenlerin büyük bir kısmının ortak paydasıdır. Öte yandan, günümüzde bireyi çevreleyen izolasyonu kırabilmek için, başka dillerden yapılacak çevirilerin çok önemli olduğu ileri sürülebilir. Akşit Göktürk, “Yazınsal çevirinin önemli bir işlevi, daha önce çok işitmiş bile olsak, iyice tanımadığımız bir düşsel kurmaca dünyayı açabilmesidir bize,” der: “Tarih boyunca birçok uygarlıkta, aydınlanma dönemleri çeviriyle başlamıştır.”⁶⁹ Ama aynı zamanda, insanı karşılaştırmaya zorladığı için, şiir çevirisinin yıkıcı bir eylem olduğu da düşünülebilir. Sonu olmayan bir tartışmadır şiir çevirisi.

⁶⁸ Mustafa Öneş, *Şair / Şiir Yazıları* (İstanbul: Oğlak Yayınları, 1996), 26.

⁶⁹ Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 14-15.

Büyük şairlerden birçoğu, şiir yazamadıkları dönemlerde genellikle çeviriler yapmışlardır. Bir şairin şiir çevirme eylemi, kuşkusuz, şair olmayan birinin çeviri eyleminden daha farklıdır. Eğer çevrilmek istenen şiirde bir imge yakalanamıyorsa, sadece kelimeleri ya da sözcük oyunlarını çevirmek anlamlı olamaz. İmgeyi yakalayabilmek içinse, en azından şiir sever ya da şair ruhlu olmak gerekebilir. “Yazın yapıtının çevirisi de, her zaman önceden belirlenmiş kurallarla işleyecek bir etkinlik değil, bireysel bir yorum ile yaratma sürecidir.”⁷⁰ Şairler şiir çevirdiklerinde, zaman zaman, orijinalinden belki biraz farklı ama çok güzel eserler ortaya çıkarmışlardır. Türk şiirinde Orhan Veli'nin, Oktay Rifat'ın, Can Yücel'in, Ahmet Cemal'in, Cevat Çapan'ın olağanüstü güzellikteki şiir çevirileri, bu bağlamda ilk akla gelenler arasındadır. Bu isimlere Behçet Necatigil de gönül rahatlığıyla eklenebilir.

Türk şiirinin en büyük ve kendine özgü şairlerinden olan Behçet Necatigil'in yapıtının yaşantısına koşut olduğu bilinmektedir. O, çevireceği şairleri ve şiirleri seçerken de aynı koşutluğun peşinden gitmiştir. Bireysel duruş olarak kendine yakın hissettiği, ruhsal ve duygusal bağlar kurabildiği ve tabii sevip beğendiği şairler Necatigil'in çeviri eylemine örnek teşkil etmişlerdir. “Necatigil'in değişik dönemlerde yapmış olduğu şiir çevirilerinin de kendi şiir anlayışı üzerinde bir etkisi olduğunu düşünmek yanlış olmaz. (...) Çeviri şiirlerin onun şiirini çeşitli yönlerden beslediği de bir gerçektir.”⁷¹

“Ne yazarsa gönlünü koyup yazardı.” demiştir Haldun Taner, Necatigil için: “Çevirilerine bir göz atın. Onları bunca başarılı yapan bence bir kere çevireceği yazarı benimseyip sevmesi, onunla özdeşleşmesi, bütün duygu deyiş ve ayrıntılarını

⁷⁰ Akşit Göktürk, *a.g.e.*, 93.

⁷¹ Rahim Tarım, *Kültür, Dil, Kimlik: Behçet Necatigil'in Şiir Dünyası* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2002), 193.

sezmesi, sonra da bunların hepsini çok ustası olduğu Türkçe'nin en uygun, en yatkın, en açık-seçik kalıplarına dökmesi idi.”⁷²

Selim İleri de ‘çevirmen’ Necatigil hakkında farklı düşünmemektedir: “Çevirilerinde bile kişiliğine ayna tutmuş. Rilke, Strindberg; *Malte Laurids Brigge'nin Notları* ve *Açık Deniz Kıyısında* içe kapanışın gün ışığına çıkarılmış izdüşümleridir. *Açık Deniz Kıyısında*'nın sayfalarına kapılıp gidecekleri katlanılmaz ruh sarsıntısı bekler. Knut Hamsun. Neredeyse toplu yapıtı. Pastoral özlemle soğuk mevsimlere özgü bir ıssızlık...”⁷³

Necatigil'in çeviri şiirlerinden oluşan *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer* kitabının önsözünde, Yüksel Pazarkaya da benzer şeyler söyler: “Çağdaş şiirimizde hayatı, şiirini en açık, en çok doğrulayan şairimiz, kuşkusuz Behçet Necatigil'dir. Bu tavrı, onun çeviri çalışmalarında da saptıyoruz. Çevireceği yazar ve ozanları, çevireceği yapıtları, yaşamıyla yapıtı örtüşenlerden, duygu ve düşünce dalgaları kendisine uyanlardan seçmiştir hep.”⁷⁴

Şiirini ödün vermeden sağlam temeller üzerine kurmuş olan Behçet Necatigil'in çevirilerinde de aynı tavrını sürdürmüş olması son derece doğaldır. “Çevirmenin parmak izlerini taşı”⁷⁵ bu çeviriler. İyi ki de taşırlar...

⁷² Haldun Taner, “Behçet Necatigil,” Fatma Türe, haz., a.g.e., 11.

⁷³ Selim İleri, “İnce.. İnce.. İpince Yas,” Elçin Yahşi, haz., a.g.e., 6.

⁷⁴ Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 7.

⁷⁵ Akşit Göktürk, a.g.e., 93.

2. BEHÇET NECATİGİL VE HERMANN HESSE'NİN ŞİİRLERİNDE RUH-BEDEN ÇATIŞMASI

Bu bölümde Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin yapıtlarındaki ruh-beden çatışmasının izini sürerken, öncelikle iki şairin birbirleriyle benzeştikleri ve ayrıştıkları noktaları belirlemenin doğru olacağını düşünülmüştür. Bu ortaklıklar ve zıtlıklar, tezin hareket alanının ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu hareket alanında, mekânın şairler için ne kadar önem taşıdığı netleştirilerek, tez konusu olan mekân merkezli ruh ve beden çatışmasının ana eksenini olan "gitmek ve gidememek" ikilemi ortaya çıkarılmak istenmiştir. Dolayısıyla, ayrı ayrı isimlendirilen ve art arda gelen bu üç bölüm aslında birbiriyle bağlantılı ve iç içedirler.

2.1. Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin Şiirlerindeki Ortak Tema ve Motifler

Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin şiirleri, tematik açıdan benzerlikler göstermektedir. Özellikle 'yalnızlık' teması, bunların en belirginidir. Ama iki yazarın da yalnızlıklarının bilincinde, ondan korkmayan, onunla barışık kişiler olduklarını ve kalabalıklardan hoşlanmadıklarını belirtmek doğru olur.

İki şair de bir derginin kapak fotoğrafı için poz vermek yerine, kendi köşesinde göze batmamayı isterler. Hesse, "Kalabalıkları hiç sevmedim, isim ve marka olarak beni tanıyanların çevresinde yaşamaktan hiç hoşlanmadım. Hayatım ne kadar bana özel nitelik taşısa yine az buldum, dolayısıyla 'ileri gelen' kişilerin toplantılarına katılmayı asla düşünmedim."⁷⁶ der.

Necatigil de 'ileri gelen' kişilerin toplantılarında bulunmaz. Kendi çevresindeki sevenlerinin farkındadır; arkadaşları ve dostlarıyla vakit geçirmekten

⁷⁶ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 84.

hoşlanır, gençlere elinden geldiğince destek olur ve fikir verir, ama sonunda yalnız kalmayı ister. Bazen bunu neden yaptığını sorgulasa da, yalnızlıklara kaçar.

Her insan gibi şair de toplumun bir parçasıdır; ama Necatigil, toplumsal şiirleri olsa da toplumcu şairlerin arasında yerinin olmadığını bilir. “Ölüm yürüyüşleri hep toplu mu olacak – kimisi de ayrılır çeker gider bir yana,”⁷⁷ der. Yaşadığı ortama başkaldırışı sessiz ve derindedir. Onunkisi “Sözünde kimi zaman nötr görünse bile özünde muhalif boyut taşıyan bir şiiirdir.”⁷⁸ “Başkaldırma gibi görünmeyen bir şiir bizimkisi.” der. “Bütün sanat protestodur. Pasif görünürse de aktif bir direnmedir.”⁷⁹ Öte yandan, şiir onun için pratik ve uygulama değil, duyurma ve belirlemedir. Eleştirmez, belirtir. Şiir, “toplumcu ya da bireysel olmasıyla değil de, evrensel bir niteliğe kavuşturulmasıyla, küçük veya ulu, bir insanı gerçekten gösterebilmesiyle”⁸⁰ kendini bulmuştur.

Necatigil gibi Hesse de “Bir yazar olarak insanlık davasının yanında yer almayı görev bilir ve politik etkinliklerin hep uzağında kalır.”⁸¹ “Biz kendi zamanımızı açıklamanın, iyileştirmenin, aydınlatmanın peşinde değiliz; biz, acılarımızı ve düşlerimizi açığa çıkararak, ona, resimler dünyasını, ruhun dünyasını açmak istiyoruz.”⁸² der. Her iki şairin de davası, insanlık davasıdır. Hesse insanın kaynağını, kanında değil ruhunda bulur. Necatigil “Pan” şiirinde,

Renklerde, emeklerde, ırlarda..

Yahudiler, işçiler, zenciler.. Pan!

Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa

⁷⁷ Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 496.

⁷⁸ Necatigil, *a.g.e.*, 496

⁷⁹ Hulki Aktunç, “Behçet Necatigil Manifestosu,” *Argos*, s. 18 (1990): 115.

⁸⁰ Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 517.

⁸¹ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 107.

⁸² Siegfried Unseld, *a.g.e.*, 130

⁸³ Behçet Necatigil, “Pan,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divaçe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra* (İstanbul: Cem Yayınları, 1982), 136-37.

Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?⁸³

derken, Hesse “insanlık adına kardeşlerini vurmaktansa, ‘hayalciler’ olarak çürümeyi tercih eder.”⁸⁴

Necatigil’in ilk kitabı *Kapalı Çarşı*’daki ilk dize “Yaşamak azaptır çoğu zaman”⁸⁵ dır. Üstelik şair daha sonra bu dizenin, hayatının değişmez doğrultusu olacağını elbet bilemeyeceğini söyler: “Belki bir tesadüfün yüze çıkardığı, demek ki bilinç altında vardı, yeşerdi, kök saldı.”⁸⁶ Necatigil bu dizeyi 27 yaşında yazmıştır. Necatigil İslam dinine mensup bir şairdir, oysa İslam’da değil Hıristiyanlık’ta “yaşamak azaptır.”

Yalnızlık, tek başnalık, kimsesizlik ve ölüme yakınlık duygusu, her iki şairin de özellikle genç dönemlerinde ön plandadır. Necatigil’in sadece şiir isimlerinde tam 17 kez ‘ölüm’ sözcüğü kullanılmıştır. ‘Ev’ sözcüğü de şiir isimlerinde 17 kez geçer.

Necatigil, *Kapalı Çarşı*’da, daha gencecik yaşında mutlu olmaktan umudunu kestiğini, yapayalnız, ölümü beklediğini söylemektedir: “Biliyorum saadet / Bana dünyada gelmez, / Ölümü bekliyorum.”⁸⁷ Çevresindeki ölüme yaklaşan kişileri görünce onlara katılmak ister, “Biraz beklemez misiniz / Beraber gidelim”⁸⁸ der. Ölüm düşüncesiyle adeta flört eder, hatta flörtüne karşılık alamazsa ‘bozultur’: “Çağırısın diye can atıyorum, / Bana baktığı bile yok, / Gözü başkasında.”⁸⁹ Ölümü unutmak istemez genç Necatigil, hatta 1942 tarihli “Lâdes” şiirinde bu yüzden “Mezarlığa nâzır / Bir eve taşındım”⁹⁰ der. *Çevre* kitabında yer alan aynı isimli bir

⁸⁴ Hesse, “Red,” *Seçilmiş Şiirler*, 32.

⁸⁵ Necatigil, “Yel Değirmenleri,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 7.

⁸⁶ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 94.

⁸⁷ Necatigil, “Kabul Günü,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 27.

⁸⁸ “Hastane,” *a.g.e.*, 26.

⁸⁹ “İstenmeyen,” *a.g.e.*, 20.

⁹⁰ “Lâdes,” *a.g.e.*, 17.

⁹¹ “Lâdes,” *a.g.e.*, 109.

başka şiirde de yine ölüme seslenir: “Bak, kaç sene geçti / Aldatamadın beni / Ölüm kardeş!”⁹¹ Bir şiirinde ise ölünün sesiyle konuşur:

Pekçoğunuz benim için sıkıntıya girdi,

Sırtınızda yük gibiydim âdeta,

Bir yardımınız daha lazım şimdi

...

Lütfen beni mezarıma bırakıverin

Bildiğiniz gibi.⁹²

Yaşama gömülüp şiirini olgunlaştırdıkça Necatigil’in ölüm duygusundan uzaklaştığı görülür. Ancak sondan ikinci kitabı *Beyler* ile birlikte karşımıza bu kez ölüme gerçekten yaklaşan birey çıkar. Üstelik sağlık sorunları da fazlalaşmıştır Necatigil’in. Son kitabı *Söyleriz*’de ise ölümün yakın olduğu artık çok kesindir, hatta yolu gözlenmektedir. Her şeyden vazgeçilmiş, bütünüyle içe kapanılmıştır: “Bir şey beni düşen uçak gibi / Gömecek mi toprağa / Ha iyi, tez bıraksın beni!”⁹³ Ölümünden üç ay önce “Temmuz Tikleri”ni yazar:

Bıkkın kapandığın hücrede

Gönlünce ölümleri düşle:

Bir uçurum, otobüs—

Yalnız sen kurtulmasan!⁹⁴

Hesse’nin Necatigil tarafından çevrilen şiirlerinde ölüme yakınlık duygusuna çok rastlanmasa da, Hesse bu yakınlığı benzer biçimde hisseder başka şiirlerinde. “Ölümü kabullenip de yaşamın ve değişimin büyük ve ezeli biçimlerinden bir olarak benimsedik mi ölüm tatlılaşır.”⁹⁵ der. Ölüm; tanınması, hazırlanılması ve teslim olunabilmesi gereken kutsal bir bilgidir. Gece de, birçok örnekte görülebileceği gibi, Hesse için ölümün sembolüdür.

⁹² Necatigil, “Ölü Utanıyor,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 27.

⁹³ Behçet Necatigil, “Tezcan,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz* (İstanbul: Cem Yayınları, 1982), 313.

⁹⁴ “Temmuz Tikleri,” *a.g.e.*, 256-57.

⁹⁵ Hesse, *İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemez*, 165.

Çok yakından tanırım geceyi,
 Birbirimizin düşüncelerini okuruz,
 Eski zamanlardan kardeşiz biz,
 Aynıdır bizim yurdumuz.

Fakat bir gün vakti gelecek
 Ve o beni bütünüyle kucaklayacak!
 Eğiyor başını, yanaklarımı okşuyor
 Ve 'hazır mısın?' diye soruyor.⁹⁶

1895-1941 arasında yazdığı şiirlerinden seçerek oluşturduğu *Stufen* [Basamaklar] kitabındaki 21 şiirin isminde 'gece' sözcüğü geçmektedir. Necatigil'de aynı sözcüğü, şiir isimlerinde 14 kez kullanmıştır.

Ümitlerim, ne var ne yok, bitti;
 Nöbete geçti korkular.
 Üstüme çevrilen aydınlıklar içinden,
 Gece--beni kurtar!⁹⁷

Necatigil 'akşam' ya da 'karanlık' sözcüklerini kullanıldığında da ölüme hiç uzak değildir. Ortalığın kararmasıyla bireyin üstüne hüznün çöker, keder artar, 'güvenli mekân' evdeki eşyalar bile seçilemez olur, tuzaklar kurulur, hortlaklar gezinmeye başlar, vicdanın sesi duyulur:

"Gün battıktan sonra
 Tortular dolar ruha.
 Karanlıktaki sesler:
 Hatıralara gömülün!
 Bulanık gecede yaşamak
 Yarı yarıya ölüm."⁹⁸

⁹⁶ Hesse, "Gece," *Seçilmiş Şiirler*, 37.

⁹⁷ Necatigil, "Hal Tercümesi," *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 8.

⁹⁸ Behçet Necatigil, "Geceye İftira," *Şiirler 4: Yayımlanmamış Şiirler* (İstanbul: Cem Yayınları, 1985), 62.

Yaşarken ölüm duygusunun ağır basması tabii ki yalnızlıkla ilintilidir. Yalnızlık, Necatigil ve Hesse şiirinin en önemli kaynağıdır. “Hepimizi toplasalar sıfır çarpı yalnızlık”⁹⁹tır. Hesse’nin yazdığı “Yalnız” isimli onlarca şiirden birini Necatigil Türkçe’ye çevirmiştir:

Yeryüzünde sokaklar ve yollar
Ne kadar fazla
Hepsinin amacı
Aynıdır ama.

İster ata, ister taşıta bin,
Ha iki kişi olmuşsun, ha üç,
Son adımı tek başına atacaksın,
Ne kadar güç.¹⁰⁰

Necatigil’den de çok sayıda örnek verilebilir bu bağlamda. O da iki ya da üç kişi olmuştur, ama esasında tek başınadır. Öyle de olsa çalışmayı, çabalamayı, direnmeyi ve yaşamayı sürdürmelidir insan. Kendini gerçekleştirme ve mutlu olma yolunda ilerlemelidir. Ama iki şairde de bu yaşantıya çoğunlukla hüznün eşlik etmiştir. Hesse’nin en sevilen şiirlerinden biri, kuşkusuz, “Siste”dir:

Ne tuhaf, siste yürümek!
Her çalı, her taş ıssız,
Ağaçlar görmüyor birbirini,
Hepsi de yalnız.
...
Siste yürümek ne tuhaf!
Yalnız olmaktır yaşamak.
Kimse kimseyi tanımaz,
Herkes yalnız.¹⁰¹

⁹⁹ Necatigil, “Limit,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 125.

¹⁰⁰ Hesse, “Yalnız,” Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 39.

¹⁰¹ Hesse, “Siste,” Necatigil, *a.g.e.*, 34.

Necatigil'in ise "Sisler İçinde İnsanlar"ı vardır:

Bir büyük kır bu dünya:

Gece vakti ıssız kır cin peri.

Bir baş uzanır gibi karanlıktan,

Gün ortası biri selam verip geçer,

Düşünürüm kimdi.

...

Sisler içinde insanlar, gün ortası, geceleyin;

Hangisi gerçek, hangisi düş, şaşkırdım.

Daha demin vardı, şimdi birdenbire yok

İssiz bir kış akşamı

Bu benim yaşadığım.¹⁰²

Ayrılıktan doğan yalnızlık ve terk edilmişlik hissine ise Necatigil'de pek rastlanmaz. Şair, gençken başında kavak yelleri esmişse de genelde yalnız dönemler geçirmiş, 33 yaşında da evlenmiştir. Hesse ise sayısız aşk ve ayrılık acısı yaşamış, bunları da sık sık şiirlerine yansıtmıştır: "Yine sabah olacak, akşam sonra / Sabahlar akşamlar gelecek tekrar, / Ama sen gelmeyeceksin bir daha."¹⁰³

Birey, yaşanan şehrin dışına, gurbete çıkıldığında da yalnızlık hissine kapılır. Kendi şehrinde ya da yabancı bir şehirde, sokakta ya da doğada yalnız başına dolaşan birey, her iki şairin de kullandığı bir motiftir. Necatigil "Konuk İşçi" şiirinde: "Bu sıkıntı akşamları / Özlemi, öc alması yurdun / Kararmış, ağarmış / Döneriz bir gün,"¹⁰⁴ der. Şiirdeki "boş sokaklar ve karanlıktaki türküler" aynı dertten muzdarip Hesse'nin "yaslı, ıssız" sokaklarında tek başına dolaştığı Ravenna kentinde de karşımıza çıkar:

Dalgın, durgun dinlenir bu türküler;

Dinler düşünürüz sonra da

¹⁰² Necatigil, "Sisler İçinde İnsanlar," *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 243-44.

¹⁰³ Hesse, "Kimsesiz Akşam," Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 32.

¹⁰⁴ Necatigil, "Konuk İşçi," *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 330.

Gece geç vakitlere kadar.¹⁰⁵

Üstelik, her iki şairin de “Yabancı Şehir” isimli şiirleri vardır. “Ravenna” ile de paralellikleri olan bu şiirler, her iki şair hakkında, tez boyunca değerlendirilen ipuçlarını içermektedir. Necatigil,

Bu şehirde akşama doğru
İçime korku,
Ayaklarıma karasu iner.

Bu şehirde akşama doğru
Gülünç gözüdür yolcu,
Sevsinler!

Bu şehirde akşama doğru
Yalnız ve ağlamaklı olduğumu
Bilsinler.¹⁰⁶

derken, Hesse de benzer bir ruh hali içinde ve ağlamaklıdır:

Nasıl da üzüyor insanı
Yürüyüş, yabancı bir şehirde
Çatıları ayın parlattığı
Öylece uyuklayan sessiz gecede.

Kule ve tepelerin üzerinden
Bulutların imrenilen gidişi
Vatansız, ama vatanını arayan
Güçlü ve sessiz bir ruh gibi.

Fakat sen, iradesizce, aniden
Teslim oluyorsun bu acılı sihire
Ve bırakıp mendilini elinden

¹⁰⁵ Hesse, “Ravenna,” Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 33.
¹⁰⁶ Necatigil, “Yabancı Şehir,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 28.

Acı acı ağlıyorsun uzun süre.¹⁰⁷

Her iki şairde de evinde, odasında yalnız başına, gece lambasının ışığında çalışan birey, sıkça rastlanan bir motiftir. Gerçek hayatlarında da şairler, şartlar ne olursa olsun odalarına kapanıp geç saatlere kadar çalışmış, üretmişlerdir:

Ölüm gece geçti kentten

Aydınlıktı bir pencere çatıda

Oturuyordu bir kağıtla önünde

Hasta bir şair, uyanıktı hâlâ.¹⁰⁸

Necatigil’de şehir, Hesse’de ise doğa yaşantısı odaktadır. Şair Cahit Külebi, “Necatigil’in şiirlerinde, ‘Güz Şarkısı’ dışında, hemen hiç doğa yoktur, coğrafya da görülmez. Doğadan söz ettiğinde bile, yine kendini ve büyük kentin acılı insanını anlattı. Aslında, genel havası, insansal, toplumbilimseldi. (...) Gerçek kent ozanımız Necatigil’dir. (...) Behçet doğaya ilgisizdi.”¹⁰⁹ der. Oysa Hesse’nin yazdığı şiirlerden yüzlercesi doğa üzerine yazılmıştır. *Stufen* isimli kitabındaki şiir isimlerinden birkaç örnek: “Sessiz Bulut”, “Kara Orman”, “Çiçek, Ağaç, Kuş”, “San Clemente’nin Söğütleri”, “Haziran’da Rüzgârlı Gün”, “Çiçek Dalı”, “Alacakaranlıktaki Beyaz Gül”, “Çimenlerde Yatarken”...

Altın damlıyor yaprak yaprak

Yüksek akasyalardan.

Yaz, gülümsemekte şaşkın, yorgun

Bahçenin sönen düşlerinde.¹¹⁰

Yalnızlığa, kimsesizliğe, hüzne ve özleme, doğa ya da şehir fark etmez, Hesse’de ‘yağmur’, Necatigil’de ‘kış’ eşlik eder. Hesse’de “Oda soğuk, buz gibi / Dışarda otlara yağmur yağmakta”¹¹¹ dir ve “Yaslı bahçe, çiçekler üstüne / Yağmur

¹⁰⁷ Hesse, *Seçilmiş Şiirler*, 32.

¹⁰⁸ a.g.e., 20.

¹⁰⁹ Cahit Külebi, a.g.m., Fatma Türe, haz. a.g.e., 13.

¹¹⁰ Hesse, *Seçilmiş Şiirler*, 37.

¹¹¹ Hesse, “Kimsesiz Akşam,” Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer*(Çeviri Şiirler), 32.

düşüyor”¹¹²dur. “Akşam soğuk, akşam mahzun olsa da / Yağmur yağsa da hem,”¹¹³ şair şarkısını söyler. Necatigil için kış, gündelik hayatın zorlaşması, hüznün ve karamsarlığın artması anlamına gelir: “Kış ayları boyunca / Ecel kıydı çoğumuza”¹¹⁴ “Pis yağmurlu ikindinin bastırması”¹¹⁵ sevinilecek bir şey değildir. Yağmurun ya da karın getireceği romantizm, varsa bile, belirsiz bir zamana değin ertelenmek durumundadır:

“Bir de, beride, basık odalarda oldum olası

Kayalarla kapanmış da yolunuz

Geçmişse yaz..

Kıştan korkunuz!”¹¹⁶

Öte yandan, “Kış Korkusu” şiiri sınıf farklılığını da konu etmektedir, çünkü maddi olanaklara sahip olup yazın gezebilenlerin, dinlenebilenlerin kıştan korkmasına gerek yoktur. Şair, daha sonra “Yaz Aylarında Dinlenmek” isminde bir şiir de yazmıştır. Sınıf farklılığı ise, Necatigil’in defalarca (ve her zamanki sessizliğiyle) dile getirdiği bir konudur. Sanki bu konularda az ama öz konuşur: “Geçer yorgun adamlar sarayların önünden / Kapıları kapalı.”¹¹⁷

Her iki şair için de çalışmak, varolmak adına birincil eylemdir. İkisi de çalışarak ayakta kalmışlardır. “Çalışmaya sığınmak, Necatigil şiirinde adeta yaşam kılavuzudur.”¹¹⁸ Çalışan bireyin yaşantısı da, özellikle Necatigil’de oldukça önemli yer kaplar ve bu konuda sayısız örnek verilebilir:

Ve zift üzerimde, dört yanımda vida, somun

Ağır demir raylara ben çakılı.

Geçer gider uğultusu çok tez trenlerin

Kalır makas, kalır kara somunlarda tuzu

¹¹² Hesse, “Eylül,” Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer*(Çeviri Şiirler), 37.

¹¹³ “Harbin Dördüncü Yılında,” *a.g.e.*, 41.

¹¹⁴ Necatigil, “Kış Ayları,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 124.

¹¹⁵ Necatigil, “Öğreti,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divânçe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 85.

¹¹⁶ Necatigil, “Kış Korkusu,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 225.

¹¹⁷ “Coğrafyada Şart Kipi,” *a.g.e.*, 298-99.

¹¹⁸ Selim İleri, *a.g.e.*, 43.

Alnımdan düşen terin.¹¹⁹

Hesse'nin Türkçe'ye çevrilmemiş şiirlerine de bakınca, iki şairin daha fazla ortak temalarının bulunduğu görülmektedir. Bunlardan başlıcası, her iki şairin de çocuğa ve çocukluğa verdikleri önemdir. Necatigil çocukluğunu anne sevgisinden yoksun olarak acılı, sıkıntılı ve hastalıklı geçirmiştir. "Bu bakımdan ilerki yaşlarında evlilik döneminde bastırılmış çocuksu özlemlerini dışa vurmuştur."¹²⁰ Bu, şiirlerine de yansır. "Işıkları yandığı" sürece çocukluğunu kaybetmediğini düşündür, çünkü anılar, acılı da olsa hafızasındadır. Yine de söyleyeceğini söyler:

Benim de arkamda
Renkli taşlar olsaydı
Çocukluğuma giden yolu
Bulmam kolay olurdu.¹²¹

Çocukların önemi büyüktür ve her türlü fedakârlık onlar için yapılır: "Çarşılarda bir şey / Biz pek aramazdık çocuklar olmasaydı."¹²² Mutlu bir hayat için ev ve aile önemli olduğundan, çocukların evden ve aileden uzak kalmamaları da gerekir: "Büyükler gidince çocuklar küçükse onlar da ölmeli / Çünkü kendi evlerinden gayri evler el evleri."¹²³ Hesse de çocukları sever ve çocukluğa giden yolu hep açık tutmaya çalışır. Çocukluğun büyüğü ve aydınlığı, şairin hayat yolunu aydınlatmış, kolaylaştırmış ve yalnızlığını azaltmıştır. Çocuk ruhunu çok ciddiye alır, onların ağzından şiirler yazar, onlarla özdeşleşir, onlar için endişe duyar. "Eğitim ve öğretim sorunları da yapıtlarının odak noktasında"¹²⁴dır. "Meslek yaşamının ve erkeklik çağının kısıtlamaları altında çocukluk ve gençliğin gömülüp gitmesine izin vermemek gerekiyor. Gençlik içimizde çocuk kalan şeydir ve bu ne kadar fazla

¹¹⁹ Necatigil, "Travers," *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürüme-En/Cam-Zebra*, 28-29.

¹²⁰ Nurullah Çetin, *a.g.e.*, 21.

¹²¹ Necatigil, "Ekmek Kırıntıları," *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 179-80.

¹²² "Çocuklar," *a.g.e.*, 303.

¹²³ Necatigil, "Korku," *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürüme-En/Cam-Zebra*, 148-49.

¹²⁴ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 7.

olursa, soğuk-bilinçli yaşamımız da o kadar zenginliğe kavuşur.”¹²⁵ der. Özellikle hayatının son dönemlerinde, çocukluğunu geçirdiği diyarları özler ve bunu şiirlerine de yansıtır.

Hastalık teması da her iki şairin yapıtlarında görülür. İkisi de hayatları boyunca sağlık problemleri yaşamışlardır. Özellikle, çocukluktan zayıf kalan bünyesi Necatigil’e hep sıkıntı vermiştir:

Bulaşıcı hastalık

Düşünüyorlar

Nereden aldınız

Çok da uzun sürdü.¹²⁶

Şairin son iki kitabından birkaç şiir ismi bile, yaşlılıkla beraber hastalıkların yarattığı ruh haline tanıklık eder: “Klinik Olaylar”, “Protez”, “Bir Hastalık ve Korku”, “Bir Hasta, Bir Ölü”... Necatigil akciğer kanserinden, Hesse ise lösemiden ölmüşlerdir.

2.2. Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin Şiirlerinde Mekânın Kullanımı

Behçet Necatigil’in şiirlerinin mekânı evdir. Eserlerinin merkezi burasıdır; ruh-beden çatışması da burada yaşanır. “Ben mum alevinde pervane gibi hep aynı odakta yazdım şiirlerimi: Ev ve her günlük yaşamalar. Rilke’nin Panter’i gibi aynı parmaklıklar içinde. (...) Benim bugüne kadar varmak istediğim gerçekler, hiçbir zaman bu gerçeklerin ötesinde olmadılar. Eşyalar ve yaşantılar bende temel, esas, çekirdek niteliğine daraldılar. (...) Şiirleriyle olduğu kadar içtenlik dolu ve düz ömrüyle de, bireyin kurtuluşunun –belki biraz safça bir düşünce- eve bağlı olduğunu ben Ziya Osman Saba’dan öğrendim.”¹²⁷ diyen şairin ikinci kitabı *Çevre*’den, daha sonra incelenecek olan “Evler” şiiri, ruh-beden çatışmasının yaşandığı mekân olarak

¹²⁵ Hesse, *İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemez*, 228.

¹²⁶ Necatigil, “Karantina,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 248.

¹²⁷ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 50.

evi işaret eder. Bu şiiri ilerki bölümde ele alacağım. Ev kavramından söz ederken ‘çalışma odası’ da bu kavrama dahil edilmelidir. Şairin “sanatının belli başlı konularını, imaj ve duyarlılıklarını belirlemede bu mekânların doğrudan katkıları vardır.”¹²⁸ Yakın dostu, öğrencisi, şair Hilmi Yavuz, “Necatigil’in odası, onun zaten iyice darlaştırılmış olan kamusal hayatına karşı özel alanının içine yerleştiği alanı belirler. (...) Necatigil’in odası, Dünya’dan büyüktür.”¹²⁹ der. *Evler* kitabındaki “Evin Halleri” şiiri de evin algılanış biçimlerini ortaya koyar. Şiirde birey ile ev karşı karşıyadır; birey onu terk eder, ona döner, onda mutlu olur, ondan uzak kalır. Tabii bir de evin yalın hali vardır:

Evin yalın hali

İster cüce, ister dev

Camlarında perde yok

Bomboş, ev.

(...)

Evin –den hâli, uzaksınız,

Hâtta içinde yaşarken

Aşkların, ölümlerin omzunda

Ayrılmak varken evden.¹³⁰

Şairin bu sevilen şiirinde de görülebileceği gibi hayatın merkezi evdir. Hayat burada başlar, burada biter; birey buradan yola çıkar, buraya döner; mutluluk burada yaşanır, mutsuzluk da burada kısıtır bireyi. ‘Kısıtırmak’ önemli bir fiildir Necatigil’in şiiri için. Dar, küçük mekânları seven biri olarak Necatigil, bu anlamda kısıtırılmış olmaktan hep hoşnut olmuştur aslında. Hayatını, yaşantısını bu mekânlarda kurmuştur. Birey mutluluğu buralarda kısıtır; buralarda mutsuzluk tarafından kısıtırılır. Ve ruh-beden çatışması da, bu mekândan uzaklaşmak için nedenler olduğunda, “Evin Halleri” şiirinin son dördüğünde olduğu gibi, aşk ya da

¹²⁸ Nurullah Çetin, *a.g.e.*, 11.

¹²⁹ Hilmi Yavuz, “Odası Dünyadan Büyük,” *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1991, 7.

¹³⁰ Necatigil, “Evin Halleri,” *Şiirler I: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 151-52.

ölüm kapıyı çaldığında yaşanır. Mutsuzluk varsa, yani birey kendisini eve ait hissetmiyorsa, bunlar evden ayrılmak için yeterli sebeplerdir. Ama, her zaman olduğu gibi, evde kalmak yeğ tutulur; aşk ya da ölüm de, bir türlü gelmezler zaten.

Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*'nda evi bir mutluluk mekânı olarak tanımlamıştır. “Uzakta ışığı yanan ev görür, geceler, gözetler, bekler. (...) Bir insan gibi görür. Geceye açılmış bir gözdür ev.”¹³¹ Üstelik, koruyuculuğu ve verdiği güvenle “ev, bir insan bedeninin sahip olduğu fiziksel ve ahlâksal enerjileri kuşanır.”¹³² Nitekim, Necatigil'in “Varsa Ev” şiirinde ev kişileştirilmiştir. Genç yaşlarda gözü sokaklarda olanların, evden uzaklaşanların geri dönmek durumunda kalacaklarından emindir ev. (“Oluruna bırak, gençtir, derim, / Hevesini alsın sokaklardan”)¹³³ Bekler, sabreder ve sonunda affeder. Kişileştirilen ev, yeri geldiğinde içinde yaşayan bireylere hükmedebilir; güçsüz birey de mecburen evlerle savaşa girer:

Körükler cılız olmak
Evlerin hiddetini,
Evlerle savaşımız
Savaşların çetini.¹³⁴

Yine Bachelard, kitabında “dışarının ve içerin diyalektiği”¹³⁵nden bahseder. Birey bazen içerde bunalıp kendini dışarda ararken, bazen de tam tersi gerçekleşir. “Dışarda”, Necatigil'in mekâna bakışı açısından önemli bir şiirdir ve bir kez daha, bireyin sokaktan eve dönme isteğinin altını çizer:

Yandı sokak lambaları mum alevi pervane
Şeytanca sırtır fosforlu camlar
Gördüm zifir sarısını dükkân vitrinlerinde
Belliydi biliyordu bezgindi

¹³¹ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, çev. Aykut Derman (İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1996),

61.
¹³² a.g.e., 72.

¹³³ Necatigil, “Varsa Ev,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 178.

¹³⁴ “Evlerle Savaş,” a.g.e., 159.

¹³⁵ Gaston Bachelard, a.g.e., 227.

Evimize gidelim.¹³⁶

Mehmet Kaplan, bu şiirdeki “sokak-ev tezdadı ve eve kaçma teminin Necatigil’in ilk kitabında da olduğunu”¹³⁷ söyler. Sokak korkutucu, ev güvenlidir. Nurdan Gürbilek, *Ev Ödevi* isimli kitabında “Hava kararırken içe, iç dünyasına kapanıyor ev,” der. “Sokak ile ev, dış ile iç, karanlık ile aydınlık arasındaki ayrımın netleştiği saatler. (...) Dışarı s karanlık, tehlikeli; içerisi aydınlık, emin.”¹³⁸

Necatigil’in şiirinde çevrenin, toplumun, geleneklerin, sorumlulukların ve zorunlulukların birey üzerindeki olumsuz etkileri önemli yer kaplamaktadır. Mutluluğu engelleyen faktörlerdir bunlar. “Çevre tortop / Vurur sırtıma sırtıma. / Yüksek dağların orada / Çevre yok”¹³⁹ tur. Hesse’nin evinden çıkıp gitmeyi başardığı, tırmanıp dolaştığı, hatta yaşadığı ‘yüksek dağlar’ yerinde olduğu sürece umut vardır. Evlerden gidilebilse, çevre de kalmayacaktır. Ama, daha sonra üzerinde durulacağı gibi, gidilmek istenir ama gidilmez, gidilemez, gidilirse olamaz.

Hava yapışkan yağlı

Kalkıp bir yere gitsem

Yollarım bağılı.

Kıskanıyorum kuşları

Ben uçmasını bilsem

Uçmak serin ve mavi..¹⁴⁰

Ruh-beden çatışması bu ikilikte yaşanır. Birey dışarda kendini gerçekleştirebilirse, bu kez de eve dönmek istemeyebilir: “Tam dolar bir hava / Kendimizi buluruz / Yiter gider hepsi, o evlere girince.”¹⁴¹ Oysa ayrı evlere çıkmak ve böylece çevreden uzaklaşabilmek mutluluk yolunda bir olasılıktır hâlâ:

¹³⁶ Necatigil, “Dışarda,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 254.

¹³⁷ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980), 218.

¹³⁸ Nurdan Gürbilek, *Ev Ödevi* (İstanbul: Metis Yayınları, 1999), 63.

¹³⁹ Necatigil, “Çevre,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 68.

¹⁴⁰ “Serin Mavi,” *a.g.e.*, 165.

¹⁴¹ Necatigil, “Dolama,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 47.

Kapıları ölü, sağ
 Bütün akrabaya kapalı
 Bir ev bulsak,
 O ev yalnız ikimizin olsa
 Hep orada otursak.¹⁴²

Üstelik illa da yalnız olmak şart değildir; orada sevgili ya da eş için de yer vardır.

Yaklaşık 25 yıl sonra, aynı konu bir kez daha ele alınır, ama iş işten geçmiştir artık:

Gerekliydi uzaklarda bunalınca
 İkinci ev!

Hatırla ilk girmeni
 Bir otel, bir park, hattâ sokaklarda
 İkinci ev!

Yeterdi izbe oysa
 İkinci ev!¹⁴³

Arada kitabındaki “İçerlek” ise ev için yazılmış bir methiyedir. Mutluluğun ancak evde yakalanabileceğine artık iyice inanılmıştır. Evlere uğramayanlara, dışardaki değil içerdeki seslere kulak vermeyenlere şaşkınlıkla bakılır. Bireyi evden dışarı sürükleyecek aşklar da artık yeterli sebep değildir evden uzak olmak için. “Evler ve aile, derin mutsuzlukta birer soluk alıştı.”¹⁴⁴ Hayatın boşluğuna bile tek çare ev yaşantısıdır:

Gene de hiç kimse kurtulamaz içinde büyüyen
 Bu korkunç boşluktan, diyorum.
 Kurtarırsa o kurtarır bizi, ne aşklar, ne yaşlanmak
 Ne avuntular dışarda.
 Dünyada mutluluk adına ne varsa başkaca

¹⁴² Necatigil, “Ayrı Evlere Çıkmak,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 183.

¹⁴³ Necatigil, “İkinci Ev,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 140.

¹⁴⁴ Selim İleri, *a.g.e.*, 15.

Evcek, evlerde yaşar yaşarsa!¹⁴⁵

“Herkes bir yerde kalır.” der Necatigil, “Kimi eski bir evde / Mutluluk beller de.”¹⁴⁶

Yine de, Hesse'nin burjuva yaşam biçimine sıkıştığında yaptığı gibi, sorgular kendini: “Çocuklar, evler ve ekmek... / Ama mutlu muyuz?”¹⁴⁷

Necatigil'in tersine, Hesse'nin şiirinin merkezi ev değildir. Onun için de ev (ya da yurt, yuva) önemlidir ve kutsaldır. Ama kendini gerçekleştirebilmek için daha çocuk yaşlarda evinden uzaklaşır, gider. Bunu yapmak zorunda hissetmiştir kendini. Dolayısıyla şiirini evin dışında, sokakta, doğada kurar. Mutluluğa evde ulaşamayacağı kanısındadır, ama bunun bir kesinliği de yoktur. Özlemesine özler anne evini, yurdunu, çocukluğunu; o dönemleri seçtiği hayata kıyasla daha kolay ve rahat görür, ama yine de şiirinin mekânı ev olmaz. Aileler kurar, birçok evi olur ama çoğunlukla şehirde değil doğanın içindedir bu evler. Aslında yurtsuz olduğunu duyumsadığı zamanlar duyguları parça parçadır. 1912'de yazdığı bir mektupta, “Benim için fark etmez, benim içimde hiçbir yerde yurt tutamayacağım duygusu yaşıyor; hiç değilse eşim ve çocuklarım kendileri için böyle bir şeyi gerçekleştirmeye çalışsın.”¹⁴⁸ diye yazar. Ruh-beden çatışması, bu ikilik ekseninde gerçekleşir.

Yollarda yapraklar uçar

Kuşlar öter ağaçlar üstünde

Çok uzaklarda yurdum

Dağlar ardında bir yerde.¹⁴⁹

Bazen bu yurtsuzluk hissi, sevilen kişiyle birlikte yok olup gitmiş görünür:

Yurdum nerede olsa gerek?

Benim yurdum küçüktür,

Bir yerden bir yere gider,

Alır yüreğimi götürür,

¹⁴⁵ Necatigil, “İçerlek,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 287-89.

¹⁴⁶ Necatigil, “...,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 368.

¹⁴⁷ Necatigil, “Korku Çiçekleri,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 134-35.

¹⁴⁸ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 89.

¹⁴⁹ Hesse, “Tarlalar Üstünde,” Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer* (Çeviri Şiirler), 36.

Acı verir, huzur verir;

Benim yurdum sensin.¹⁵⁰

Ev, Hesse'nin şiirlerinde, aşk acısı ve yalnızlık hissini neredeyse somutlaştığı, elle tutulur hale geldiği zamanlarda bir arka plan oluşturur:

Boş şişeyle bardakta

Titremekte mum alevi;

Oda soğuk, buz gibi

Dışarda otlara yağmur yağmakta.¹⁵¹

Birey yalnız ve acılıdır; kendini doğanın kucağına bırakmadıysa ya da sokaklara vurmadıysa eğer, ya bir barda dumana ve alkole boğulmuştur, ya da evinde, uykusuz, duygularıyla baş başadır. Ama Necatigil'de olduğu gibi, ev, ruh-beden çatışmasının gerçekleştiği yer değildir.

2.3. Necatigil ve Hesse'nin Şiirlerinde Ruh-Beden Çatışması

'Ruh'¹⁵², Arapça bir sözcük. Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ında "can, nefes; canlılık, his, duygu; öz"¹⁵³ gibi karşılıkları var. Ali Püsküllüoğlu da *Türkçe Sözlük*'ünde 'ruh' için farklı karşılıklar gösteriyor. "Töz; canlılık, duygu, can; öz; yaratılış, karakter; bedeni devindiren, etkin kılan canlılık ilkesi, bedeninin yaşama gücü,"¹⁵⁴ bunlardan bazıları. 'Beden' de Arapça bir sözcük ve Devellioğlu'ndaki karşılığı "gövde, vücut, cisim, ten"¹⁵⁵. Püsküllüoğlu'ndaki 'beden' maddesinin ilk karşılığı ise "canlı varlıkların maddi bölümü."¹⁵⁶

¹⁵⁰ "Aşk Şarkısı," *Seçilmiş Şiirler*, 47.

¹⁵¹ Hesse, "Kimsesiz Akşam," Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer* (Çeviri Şiirler), 32.

¹⁵² Sözlüklerde 'ruh', Eski Yunanca'da 'pneuma' (hava, soluk, ruh) ve 'nous' (zihin) sözcükleriyle karşılanırken, Latince'de, Hristiyan öğretilerinin de etkisiyle, 'spiritus' terimi -bir anlamda- 'ruh'a karşılık geliyor. Bu nedenle ruh-beden karşıtlığı, zihin-beden karşıtlığı ile de birarada düşünülebilir.

¹⁵³ Ferit Devellioğlu, haz. "rûh," *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 18.bs. (Ankara: Aydın Kitabevi, 2001), 897.

¹⁵⁴ Ali Püsküllüoğlu, haz. "ruh," *Türkçe Sözlük* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995), 1284.

¹⁵⁵ Ferit Devellioğlu, haz. "beden," *a.g.e.*, 77.

¹⁵⁶ Ali Püsküllüoğlu, haz. "beden," *a.g.e.*, 229.

Almancada ise ruh sözcüğünün karşılıklarından iki tanesi öne çıkıyor: 'Geist' ve 'Seele.' Beden içinse 'Körper' ya da (fiziksel) yaşantı anlamına gelen 'Leben' sözcükleri kullanılıyor. Felsefe tarihi boyunca ise ruh, içerdği farklı anlamlar nedeniyle farklı sözcüklerle anılagelmiştir.

Behçet Necatigil şiirlerinde 'ruh' ve 'beden' sözcüklerini az kullanmıştır. Bu sözcüklerin yerine 'iç' sözcüğü Necatigil için oldukça önemlidir. Şair ayrıca birinci tekil şahıs yerine birinci çoğul şahıs kipini de zaman zaman kullanmış, 'ben' yerine 'biz' demiştir. "Çünkü öznellik başka özneliği hesaba katmaktadır burada; insan beraberliğinin altında devinmektedir; (...) 'siz' ve 'biz' diyen öznellik, benmerkezciliğe sınır koymuştur."¹⁵⁷ Bunun nedenini şairin bir anlamda Doğu'ya, cemaat toplumuna ait olmasına ve mütevazı kişiliğine bağlamak da yanlış olmayacaktır.

Bernard Zeller, *Hermann Hesse* biyografisinde şöyle der: "Sürekli etkileşim, sürekli gerilim durumundaki ruh ve yaşam, Hesse'nin düşünsel ve sanatsal dünyasında en önemli temalardan biridir. Hesse için insan tüm kurumların, tüm dogma ve öğretilerin üstündedir. İnsana düşen, kendi içindeki yasanın peşinden gitmek, özgür bir sorumluluk bilinciyle davranmak, yeni yaşantılara ve cesur girişimlere kapıları açık tutup bunlar için her zaman hazırlıklı bulunmaktadır."¹⁵⁸ Gerçekten, her iki şair de, hayatlarının en zor dönemlerinde, en zor şartlarda dahi yazmayı ve böylece ayakta kalmayı başarılmışlardır.

İnsanın tek yönlü olmadığını, bir karşıtlıklar toplamı olduğunu, "özlediği beraberliklerde bile birden terk edilmişliği arayabildiğini"¹⁵⁹ bilen Behçet Necatigil, *Arada* isimli kitabının ardından kendisine sorulan bir soruyu şöyle cevaplıyor: "Bir kere bu, arada-sırada ikizlemesinin kısaltılmışı, yani bir zaman zarfı değildir. İki durum ya da şey arasında kalan; yaşanan şeylere, durumlara bölünmüş bir insanın

¹⁵⁷ Ahmet Soysal, "Necatigil İçin," *Kitaplık* 46, (2001): 156.

¹⁵⁸ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 181.

¹⁵⁹ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 81.

hali belirtilmek isteniyor. Örsle çekiç, yerle gök, hastalıkla sağlık, evle sokak arasında. Bizim bunalışlarımız da var, sevinçlerimiz de. Biz hep arada yaşar, bölünür, iki karşıt şeyden birine tutsak olur ya da onu yeneriz. Yaşa, çağa göre ya yenik düşmüş, ya üstün gelmişizdir. Hayatımızı bu kadar elinde tutan, yolumuzu bildiği gibi çizen, hepimizin kaderi bu yaşama dönemlerini görmeden geçmek, bilmezden gelmek; şiiri önemli bir kaynaktan mahrum etmek demektir.”¹⁶⁰ Nitekim şiirlerinde “Ev içi/dış dünya ve insanın açıklanamayan iç dünyası ile/herkese görünen çehresini dile getiren”¹⁶¹ şair bir şiirinde “İnsan, doğa / İki karşıt arasında / Gider gelir gözlerim.”¹⁶² der.

Carl Gustav Jung, “Sanatçının hayatının çatışmalarla dolu olmaması kabil değildir.” der: “Çünkü onun yüreğinde iki güç savaşıp durmaktadır. Bu güçlerin birincisi, sıradan insanın hayata, güvence, doygunluğa, mutluluğa karşı duyduğu özlem, ötekisi her çeşit kişisel isteği bir yana atacak dereceye varan kaba bir yaratma tutkusudur.”¹⁶³ Daha önce belirtildiği gibi Necatigil’in “birey kişiliği” ile “şair kişiliği” birbirinden ayrı düşünülemez. Alman şair Gottfried Benn’in *Doppelleben* [Çifte Hayat] kitabı üzerine verdiği bir konferansta, “Şair iki ruhludur değil tek ruhludur. Meslek ve gündelik hayatının, pratik ve ekonomik uğraşların insana eklediği ikinci ruh, şiirdeki ruhuna paralel değilse, hayatı şiirlerini doğrulamıyorsa, kelimelerden doğacak şiir bir oyun, bir hüner olarak kalır. Şiirin sadece bir hüner olduğunu sanmıyorum.”¹⁶⁴ der. “Evlerin dört duvarı arasına çekildiklerinde aralarında yer yer çatışan, uyuşan, tartışan, kaynaşan, dışarı çıktıklarında yabancılaşan, ama birbirlerine zorunlu olan bu iki kişiliğin (birey ve şair kişiliği)

¹⁶⁰ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 81.

¹⁶¹ İnci Enginün, a.g.m., 595.

¹⁶² Necatigil, “Eksik Güvence,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 145.

¹⁶³ Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Alfred Adler. *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, çev. Selahattin Hilav (Ankara: Dost Kitabevi, 1981), 74.

¹⁶⁴ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 46.

ilişkisi, onun yaratma sürecinin belirleyici nedenidir.”¹⁶⁵ diyen Mustafa Öneş, şairin bu iki ayrı dünyasından “dıştaki ölçülü ve düzenlisinin şiirinin biçimini, içteki tedirgin ve düzensizinin şiirinin içeriğini yarattığı analogisine varır.”¹⁶⁶ Çalışmanın konusu olan ruh-beden çatışması, içteki dünyayla, yani ruh ile, dıştaki dünyanın, yani beden gerilimi olarak da düşünülmelidir. Murat Belge, dıştaki benliğin öbürüne egemen olduğunu, “şairin, dış dünyasıyla kavgasını içe aktararak içteki tedirgin benliğini zamanla yavaş yavaş baskı altına aldığı”¹⁶⁷ söyler. Tabii ki Necatigil de iç dünya ile dış dünyanın uzlaşması gerektiğinin farkındadır; bu yolda bir gerilim yaşanması ise doğaldır: “Şair, dış dünya ile iç âlemini bir potada eritmek; benliğini, kişisel kuruluşunu, özel yapısını yitirmeden, her ikisini bir potada eritip yansıtmak, işlemek zorundadır.”¹⁶⁸ der. Gerilim, zaten şiirin kendisidir. “Bu rahatsızlık, şairde, ondan kurtulma isteği uyandırır, böylece şiirin ‘bir şey’ kazandırdığı ilk kişi, verdiği -hiç değilse söylemiş olmak duygusundaki- ferahlıkla şairin kendisi olur.”¹⁶⁹

Döner kasnak boşa, kaslar eridi;

Yaşamın tek anlamı çelişme.

Aranır dalgın kâğıtlarda

Evvelce var idi.¹⁷⁰

Necatigil’in şiirinde ruh-beden çatışması farklı biçimlerde tezahür eder.

Bunlardan biri, bireyin ‘öteki’yle duygusal ilişkisi eksenindedir, yani belirleyici olan aşktır. “Necatigil, aşkı insanın gençlik döneminde dünya hayatında yararlanılabilecek en önemli meyve olarak algılamaktadır.”¹⁷¹ Birçok aşk şiiri yazan şair, “Şayet Aşk” şiirinde olduğu gibi, aşk konusunda gecikmemek, aşkı gençken yaşamak gerektiğini sık sık dile getirmiştir. Aksi takdirde pişmanlık kaçınılmazdır:

¹⁶⁵ Mustafa Öneş, *a.g.e.*, 30.

¹⁶⁶ Mustafa Öneş, “Yaz Dönemi,” *Yeni Dergi* 53, (1969): 199-200.

¹⁶⁷ Murat Belge, *a.g.e.*, 258.

¹⁶⁸ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 47.

¹⁶⁹ Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 447.

¹⁷⁰ Necatigil, “Limit,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 125.

¹⁷¹ Nurullah Çetin, *a.g.e.*, 110.

Şayet aşkın tohumu

Düşmüşse gönlüne,

Suyunu esirgeme

Aşkın hakkını yeme

Pişman olursun ömrünce¹⁷²

Aşk önemlidir, aşk istenir; ama bulununca beklenir (“Ümitli, sâdik, bekledi vücudum. / Seneler geldi geçti-- / Dal gibi kurudum”¹⁷³), tereddüt edilir, çekinilir ve gecikilir (“Arzulu ve davetkârdı mutlak / Bense neden sonra farkına vardım”¹⁷⁴). Güçsüzlük ve yorgunluk hissedilir, çevreden utanılır (“Bu diyardan gidemez, / Sen varsın. / Bu deveyi güdemez”¹⁷⁵). Duygular bastırılır; cinsellik sözkonusu olunca tiksiniir ve kendinden utanılır (“Zevkettiklerimiz önce / Tiksindiklerimiz ayrılınca / El ağız sildiklerimiz /.../ Gene de gittiklerimiz”¹⁷⁶). Kimi zaman haddin aşıldığı düşünülür (“Değil bizim harcımız / Gören olur diyecek, / Çekingen kalacağız”¹⁷⁷). Bazen de birey kendini yetersiz bulur ve yakınlaşmamayı tercih eder. Sevgi duyulsa bile uzaklaşılır, kaçılır. Hatta bazen hülyalanmayı, düş kurmayı bile kendine reva görmez.

Ruh ve bedenın çatışması, aşkını açık etmeyi erteleyen, sevgisini söyleyemeyen erkek, olağanüstü güzellikteki “Sevgilerde” şiirinde toplanmıştır sanki: “Bir bakış bile yeterken anlatmaya her şeyi / kalbinizi dolduran duygular / Kalbinizde kaldı.”¹⁷⁸ Toplumsal ve ekonomik nedenlerden ötürü bir araya gelemeyen kadın ve erkek ise, yine bir Necatigil klasiğı olan “Gizli Sevda”da dile gelir:

Mesutmuş, kocasını seviyormuş,

Kendilerininmiş evleri...

Bir suçlu gibi ezik,

¹⁷² Necatigil, “Şayet Aşk,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 59.

¹⁷³ “Ağıt,” *a.g.e.*, 54.

¹⁷⁴ “Boşuna,” *a.g.e.*, 10.

¹⁷⁵ “Soru,” *a.g.e.*, 18.

¹⁷⁶ “Renkli Fener,” *a.g.e.*, 86.

¹⁷⁷ “Fark,” *a.g.e.*, 63.

¹⁷⁸ “Sevgilerde,” *a.g.e.*, 265.

Sana selâm söyledi.¹⁷⁹

Necatigil’de aşk, kısaca, ulaşılmazlıktır. Zaten belirli bir yaştan sonra aşktan da vazgeçer şair ve “Belli bir yaştan sonra / Korkulur artık aşklardan”¹⁸⁰ der.

Aldanarak, unutmuş

Senin yolun ayrı, benimki ayrı

Az sonra ikimiz de yalnız.¹⁸¹

Özlemek ve yadsımak, Necatigil’deki ruh-beden çatışmasının tezahürlerinden biridir. Ruh özler, beden yadsır. “İçgüdülerinin dürtüsüyle bir şeyler özlemesi, sonra da seçtiği yol gereği bunları yadsımasından oluşur kavga. Böylece mücadele alanı içselleşir.”¹⁸²

Nasıl yarım kalmaz herhangi bir sevincim

Sustuğunu sandığım sırada başlarsa

Haykırmıya yeniden derinden

Alttaki.

...

Ben aslında hiç cellât değilim

İster miyim can versin yaşamak özlemi hapis.¹⁸³

Ruh-beden çatışmasının bir başka tezahürü ve bence en önemlisi, gitmek istemek ama gidememek eksenindedir. Ruh gitmekten yanadır, ama beden gidemez. Aşkların, mutluluğun, farklı hayatları tanımanın, kendi dışına çıkmanın, kendini gerçekleştirmenin peşinde evlerin-yakın çevrelerin dışına çıkmak, çekip gitmek, uzaklaşmak Necatigil’in isteyip de yapmadığı, yapamadığı şeylerdir. Özellikle ilk ve orta dönemlerinde, yapıtlarında çatışma vardır. Doğulu yanı gitmesine izin vermez. Ayak bileklerinde prangaları vardır, bunları kıramaz. Gücü vardır ama bunu

¹⁷⁹ Necatigil, “Gizli Sevda,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 195-96.

¹⁸⁰ Necatigil, “Ağır Yaprak,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 50.

¹⁸¹ Necatigil, “Donmuş Dallarda Çiçek,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 266-67.

¹⁸² Murat Belge, *a.g.e.*, 267.

¹⁸³ Necatigil, “Töre,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 24.

kullanamaz. Alışkanlıklar, sorumluluklar, “törelere”, çevrenin yıldırıcı etkileri onu engeller; zaten toplumun yaşam biçimi de gitmemesini söyler ona. Kal, der; evini, aileni kur, çalış ve para kazan, bununla yetin ve mutlu ol. Öyle de yapar Necatigil, içinde çatışmayı yaşayarak.

“Dış gerçeğe çatışması hep içeride verilen savaflara yol açar, sonunda uzlaşır. Bir günlük yazarı gibi şiirlerle kaydeder bu savafları. Her şeyi esirger kendinden, her şeyi feda eder, bahçesini sular büyütür. Mücadele silahı, avuntusu, onuru, her şeyi şiirdir.”¹⁸⁴ Çatışma ve gerilim varolduğu sürece şiir üretmeyi sürdürür Necatigil. Bir konuşmasında, “Sanat üzerinde çalışmak zaten bir kendini kurtarış çabasıdır. Bireyin önce kendini kurtarması, kendi evinin önünü temizlemesi, onurundan olmadan yaşayabilmesi gerekir. (...) Vazgeçişlerde, içe kapanışlarda da bir kurtuluş bulunur.”¹⁸⁵ der.

Yine Bachelard’a, “dışarının ve içeriğinin diyalektiği”ne dönülürse, işte tam bu dönüşüm çizgisinde, bu sınırdaki bireyin ruh-beden çatışması gerçekleşir. Şiir de tam buradan çıkar. “Ve dil, içinde, açık olan ile kapalı olanın diyalektiğini taşır. Dil, anlamla kapanır, şiirsel ifadeyle açılır. (...) İnsan yarı açık varlıktır.”¹⁸⁶ der Bachelard. İnsanı gerilime ve huzursuzluğa sürükleyen, dolayısıyla bir yandan da uyanık, canlı ve üretken tutan işte bu yarı açıklıktır. Rahim Tarım, “Necatigil’in şiirlerinin Bachelard’ın söylediği bir ‘içeridekilik ve dışarıdakilik’ sorunsalı bakımından ele alınabileceğini” ve “varlığın çeşitli durumlarda aklının hep içeride yani evde olduğunun ‘Aklınız evde’ dizesinin beş kez yinelenmesiyle dile getirildiğini”¹⁸⁷ söyler. “Sınır” şiirindedir bu dize ve şiir şöyle biter:

Bu sınır, arada bir aşsak da

Çeker dar yaşamamıza bizi

Her şeyleri tamam bile olsa

¹⁸⁴ Murat Belge, *a.g.e.*, 266.

¹⁸⁵ Necatigil, *Düzyazular 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 447

¹⁸⁶ Gaston Bachelard, *a.g.e.*, 235.

¹⁸⁷ Rahim Tarım, *a.g.e.*, 243.

Aklınız evde.¹⁸⁸

Necatigil'in "çok sevdiğini ve orada bütün evlere kuşbakışı bakıldığını" söylediği¹⁸⁹ "Evler" şiirinde insan ve mekân, yani birey ve ev karşı karşıydırlar:

Evlerin içi oda oda üzüntü,

Evlerin dışı pencere, duvar.

...

Evlerde saadetler sabunlar gibi köpürdü:

Dışardan geldi bir tane, nar gibi,

Arttı, eksilmedi.

...

İnsanların kaderi besbelli evlere bağlı"¹⁹⁰

Nurdan Gürbilek *Ev Ödevi*'nde "Gitmek ya da kalmak," der, "evin bize dayattığı -yoksa bağışladığı mı demeliydim- bir ikilem bu."¹⁹¹ *Evler* kitabındaki "Varsa Ev" şiirine bakacak olursak, "bağışladığı" demek daha uygun olur: "Bensiz olamazlar, dönerler / Çok denedim / Ben büyüğüm, affederim / Ben evim."¹⁹²

"Kopuşlar" şiiri ise gitmek için artık gecikmişliğin altını çizer: "Gene de bağlıysa yollar / Ya da çekiyorsa uzaklara doğru / Gel hiç olur mu?"¹⁹³ Yolculuklar düşlerde gerçekleşebilir ancak, hatta o bile fazladır, ama yine de yazar Necatigil hülyâların şiirini :

"Uzun gece nasıl geçer başka türlü

Hülyâlara haydi dedim fırsat

Hülyâlar beni başka âlemlere götürdü

...

Güldüm: Ben kim oluyorum da

Yazıyorum hülyâların şiirini."¹⁹⁴

¹⁸⁸ Necatigil, "Sınır," *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 301.

¹⁸⁹ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazılar*, 77-78.

¹⁹⁰ Necatigil, "Evler," *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 69-71.

¹⁹¹ Nurdan Gürbilek, *a.g.e.*, 75.

¹⁹² Necatigil, "Varsa Ev," *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 178.

¹⁹³ Necatigil, "Kopuşlar," *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divânçe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 42-43.

¹⁹⁴ Necatigil, "Hülyâların Şiiri," *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 112-113.

Ama en önemlisi, korkar; korkutulmuştur. ‘Korku’ da önemli bir sözcüktür Necatigil’in şiirinde. *Dar Çağ* kitabındaki “Yorum Korkusu”, çatışmayı çok iyi yansıtan, sözcüklerin bölünüp anlamın çoğaltıldığı, ritmin konuya paralel olarak aksatıldığı çok güzel ve önemli bir şiirdir:

Gitmek geçse aklımdan
Hemen yorum
Nereye, nasıl, ne zaman?
Oysa ben vazgeçtim
Uyu yorum.

Demek geçse aklımdan git
Git mi yorum
Kime, nerde, ne zaman?
Oysa ben haddim mi
Uyu yorum..¹⁹⁵

Korku, bireyi engelleyen bir faktördür. Yalnızca çevrenin yorumlarından değil sokaklarda başına bir şey gelmesinden de korkar. Zaten kendisinin de cesareti yoktur. Sevilen şiiri “Panik”te mitolojik figür Pan kente inmiş, ortalığa, özellikle de güçsüz olanlara korku salmaktadır: “Hıncını alamamış sanki insanlardan / Uygarlığı zalim, daha da azıtıyor / Atom bombalarında, uzay füzelerinde.”¹⁹⁶ Taşıt ve insan kalabalığı da peşindedir yalnız bireyin: “Öte yanda ev ise güvenli ve dosttur. Ama bir kez olsun “aydınlık sokaklar” ve “başka yaşayışlar” ayartırsa onu, bu kez ev yavan gelir ve tam bir çatışma yaşanır:

Sokağa çıkarken dikkat
Sokaklarda esen rüzgâr çünkü.
Rüzgârlarla eve dönmek saçma,

¹⁹⁵ Necatigil, “Yorum Korkusu,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divânçe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 12.

¹⁹⁶ “Pan,” *a.g.e.*, 136-37.

Ev dar çünkü.¹⁹⁷

Birey, korkusunu ancak gitmeyi becerirse yenebilir. “Dağlarda Ateşler Yandıkça” şiirinde olduğu gibi, “karanlık odalardan, karanlık şehirlerden” çıkılabilirse korkulacak bir şey kalmayacaktır. Necatigil’in şiirinde ‘korku’ sözcüğünün yanına anahtar sözcükler olarak ‘karanlık’, ‘lamba’ ve ‘ateş’ de eklenebilir. (“Akşam, çiçekler uykuya yattı, / Sardı karşı kıyıları karanlık-- / Beni bana gösterecek lambamdı, almışlar.”¹⁹⁸) “Kibritler”de gidememişlik vardır; hem karanlıktan kaçılmış, hem de kibrit yakılarak aydınlık aranmıştır: “Anlatmak ayıptı daha gidememişlere / Gitmişliklerini / Hem attı kendini, hem bakınır hâlâ.”¹⁹⁹ Necatigil’in şiirinde söz konusu anahtar sözcükler birbirleriyle ilintilidirler ve defalarca kullanılmışlardır:

Gördün mü

Dağlar başladı artık

Korkun dağılır rüzgârda

Bekle biraz

Dağlarda ateşler yandıkça

Karanlıktan korkulmaz.²⁰⁰

1963 tarihli *Yaz Dönemi*’nde şair artık yaşının ilerlediğinin farkındadır. “Yaşlanmak, o her şeyin biraz yettiği-- / Anılar yerini tutuyor /... / Bir telaştı geçti, oturdu hepsi”²⁰¹ der. Yaşlanmanın iyi olduğunu söyler; artık her şeyin doğru anlaşıldığı zamanlar gelmektedir. Yalnızlık tamamlar kendini:

“Ne öfke, ne kıskanma, ne umut

Bir zaman öyle bir şey neydi ki!

İnsan önce kendisiyle kalıyor

¹⁹⁷ Necatigil, “Sokaktan Gelmek,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 192.

¹⁹⁸ Necatigil, “Nilüfer,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 109.

¹⁹⁹ “Kibritler,” *a.g.e.*, 324-25.

²⁰⁰ Necatigil, “Dağlarda Ateşler Yandıkça,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 144-45.

²⁰¹ Necatigil, “İçerde,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 122-23.

Birileri bir şey çekti ayaklarımdan”²⁰²

İçe kapanışın iyice belirginleştiği *İki Başına Yürümek*'te -ki 1968 Nisan'ında yayımlanan kitaptaki bu ruh halinde Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal ve politik durumun da etkisi vardır- “Gitmiş kadar olmak insanın gideceği / yerde gelişi biz gelelim içerler”²⁰³ der şair. Yavaş yavaş gidenlerle kalanların safları belirginleşir; kalanlar, tabii ki, yalnızlığı seçmiş olanlardır. Ve, seçilen yalnızlık “büyük ve korkunçtur”:

Güçlü fırtınalarda direkleri kırılmış

Gemiler bize sığmır—bulduk sanırız.

...

Görmezler. Varsa yoksa uzaklar—

Onarırız. Giderler, kalırız.²⁰⁴

Tam bu noktada Hesse'ye dönebilir ve güçlü fırtınalarda direği kırılmış gemiyi Alman şaire benzetebiliriz. O da zaman zaman başkalarına, kadınlara, yuvasına, burjuva yaşantılara sığınmış, ama sonunda hep uzaklara kaçmıştır.

Zebra'daki “Kıyı” şiirinde de, limanda, kıyıda kalınır: “Açılamam atar beni kıyıma / Önce kendi dalgam / Açıkta ölenler.”²⁰⁵ Yahya Kemal'de ölüm yolculuğunu sembolize eden “Sessiz Gemi”nin tersine, Necatigil'in şiirinde ‘gemi’, kendi dışına, hayata yolculuk bağlamında önemli bir sözcük/motiftir. Yıllar önce, henüz 23 yaşındayken yazdığı “Esaret”te “Her an yadırgamaktayım yerimi / Uzakta kendim gibilerin vehmi / Yok mu hâlâ demir alan bir gemi”²⁰⁶ demiştir. Limandan demir alan gemide olmak istenir ama korkulur, çünkü açıktaki dalgalar bireyi yine kıyıya vuracaktır, üstelik yok olma tehlikesi de vardır. Demir alamayan gemi, zamanla açıklardaki yorgun, yılgın gemiye dönüşür. Necatigil'in şiirinde, tam bu noktada

²⁰² Necatigil, “Kandı,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 327.

²⁰³ “Gitmek,” *a.g.e.*, 187.

²⁰⁴ “Liman,” *a.g.e.*, 234-35.

²⁰⁵ “Kıyı,” *a.g.e.*, 334.

²⁰⁶ Necatigil, “Esaret,” *Şiirler 4: Yayımlanmamış Şiirler*, 42.

güvenli mekân olarak görülen ev ile liman ya da kıyı arasında da rahatlıkla bir analogi kurulabilir: “Yılgın gemiyiz açıkta / Gösterin bize göre bir kıyı / Yakıp son direkleri / Yanaşmaz mıyız?”²⁰⁷

Necatigil’in şiir serüveninin sonlarına doğru, beden dışarda değil içeride, evin, çevrenin içinde olma konusunda artık ruh ile uzlaşmaya başlamıştır. Gitmemiş olmak doğru tercihtir. “Gitmeyin bir yere / Gitmek şart mı?”²⁰⁸ diye sorulur. Mekân değişikliği bile zorlayıcıdır (“Yeni bir yer güvenmeyi ödetir.”)²⁰⁹ Gidilse de geçici olarak gidilmiştir, gidilmediğine göre şartlar dayanılmaz boyutta değildir (“Geleceğim - bir not kapıya / Temelli gidiyorsak / Dayanılmaz bir şeyler olmalı”).²¹⁰

Doğulu insan, bıçak kemiğe dayanınca harekete geçer, son âna kadar bekler. Batılı ise son âna kadar beklemez; ya önlemini alır ya da zamanı gelince harekete geçmek üzere -en azından kafa olarak- hazırlıklıdır.

Necatigil’in ölümünden bir yıl önce yayımlanan ve ölüme yaklaşan bireyin savrulmuşluğunu derinden hissettiren *Beyler*, artık uzlaşmış olan ruh ve bedenin çatışmalarının hesabını döker ortaya. Nedenler ve sonuçlar bir kez daha gözden geçirilir. Eve bağlanılmış, mekânda kalınmış, gidilmemiştir. İş işten geçmiştir (“Ama nerde vaktinde sizde o yürek / Enginlere açılıydınız”)²¹¹ Yaşlanan, hastalıklı beden, zamanında yapmak istediği şeyleri artık biyolojik olarak da gerçekleştirebilecek durumda değildir. Bozulan sağlığın sebebi de yaşanmış olan çatışmadır biraz da (“Düşlediniz de / Kaldınızsa bir evde / Ancak sinir bozukluğu”).²¹² Uzaklar özlense

²⁰⁷ Necatigil, “Bir Yatak ve Pike,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 147.

²⁰⁸ Necatigil, “Kalın Yerinizde,” *Şiirler 4: Yayımlanmamış*, 96-97.

²⁰⁹ Necatigil, “Yeni Bir Yer,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divaçe-İki Başına Yürüme-En/Cam-Zebra*, 328.

²¹⁰ Necatigil, “Koy Malı,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 112.

²¹¹ “Rapor,” *a.g.e.*, 321.

²¹² “Kanda,” *a.g.e.*, 210.

de, çekici gelse de, kaçılmamıştır: “Dayanılmaz özlem uzaklara. / Önlenmez korku: Ölüleri düşün! / Sonra bu kafayla yürüttüğün işin!”²¹³

Başlanmadan kalan şeyler yüzünden yaşam yarı yarıya yaşanmış ve artık “önemsiz anılar”²¹⁴ devri başlamıştır. Hayatın kendisi gittikçe uzaklaşmaktadır şairden. “Hayattan uzaklaşıp kendi iç kavgalarını yatıştırdıkça, (...) yani seçtiği yaşam tarzında olgunlaştıkça şiiri de hayattan kopar ve şiirin iç yapısı önem kazanır.”²¹⁵

Köprüler

Yazı sulara kaldı

Köprüler

Dişler çürüyünce

Onlar da yıkılmıştır.²¹⁶

“Hatta anlam, belki şair için bile keyfileşmiştir. O zaman okura sanki bitmiş şiirler değil, şiir iskeletleri, şiir taslakları sunmaya başlar.”²¹⁷ Necatigil’in sadelik içinde başlayan şiir serüveni sonuna geldiğinde de aynı sadeliktedir. Belki de bu yüzden, onun şiir serüveni pek kimseyi tedirgin etmemiştir. Oysa bütününde “şiir ortak, çok yaygın bir korkunun, sürekli bir uyumsuzluğun, tedirginliğin manifestosudur.”²¹⁸ “Balbal” şiiri, artık zamanı gelmiş, oldukça buruk bir hesaplaşmadır. Şair kendi kendine sorular sorar; sanki yaptığı hiçbir şeyden emin değildir. Umutlar, yaslar, acılar, sevinçler, mutsuzluklar, arayışlar, hepsi sorgulanır. “Yıldızlara Bakmak,” hem bir radyo oyununun ismi, hem de bu oyunda hayatın anlamının sembolüdür. 61 yaşındaki Necatigil de, hayatın anlamını sorgulamaktadır:

Yere dikili gözler

Baktım bir yerde yukarı

Yukarda --

²¹³ Necatigil, “Kaçaklar,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 200.

²¹⁴ “Yarım Yaşam,” *a.g.e.*, 242.

²¹⁵ Murat Belge, *a.g.e.*, 267.

²¹⁶ Necatigil, “Yalnızlığın Biyokimyası,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 319.

²¹⁷ Murat Belge, *a.g.e.*, 267.

²¹⁸ Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 532.

Sahiden gördüm mü?²¹⁹

Hesse'nin yapıtlarında ikilik önemli bir kavramdır. Jung'a göre , “Her yaratıcı insan, çelişen yatkınlıklarının bir sentezi ya da bir ikiliğidir. Bir yandan, kişisel hayatı olan bir insan bireyidir, öte yandan kişi-dışı, yaratıcı bir süreçtir.”²²⁰ Giriş bölümünde değinildiği gibi, Hermann Hesse'nin romanlarının da çoğu hayatın çift kutupluluğu teması üzerine çeşitlemelerdir. “Bu kutupluluğun arkasındaki birlik ve bütünlük ise onun her eserinde başka yollardan aşılması gereken idealler olarak karşımıza çıkar.”²²¹ Amaç, bireyin ruhunu tanınması ve kendini gerçekleştirebilmesidir. Bunda bazen başarılı, bazen de başarısız olunur. “Hesse'nin bıkıp usanmadan yeni imajlar, yeni ifade biçimleri deneyerek dile getirmek istediği ‘hakikat’, evrenin, hayatın mahiyeti olarak gördüğü ‘kutupluluk’ ve o kutupluluğu aşarak ulaşılabilecek ‘birlik’ ilkeleridir.”²²² Bu çift kutupluluğa onun şiirlerinde de rastlanmaktadır. Söz konusu gerilim ya da bu tezdeki ifadesiyle ruh-beden çatışması; ruhun istemesi ama bedeninin bunun farkında olmaması; ruhun istememesi ama bedeninin yapması; ruhun sevmesi ve özlemesi ama bedeninin uzaklaşıp gitmesi; eksenlerindedir.

Hesse'nin erken dönem şiirlerinde müzikalite ve ahenk ön plandadır. Daha önce örneklendiği üzere, bu şiirlerde “çocukluk ve gençlik yıllarının rahat günlerine, yitirilmiş ve elden kaçırılmış mutluluğa çevirir gözlerini, kendini yabancı ve yersiz yurtsuz biri gibi hisseder. Duygusal ve kendi içinde parçalanmış bir doğası vardır. Gerçek pek rahatsız eder, içgüdüyle us arasındaki ikilik üzüntüye boğar kendisini. Umutsuzlukla esenliğe çıkabilmek için bir çare, anlamsız gördüğü bu dünyadan bir çıkış yolu arar. İlk psikanaliz, daha sonra Doğu dünyasıyla tanışmasının, şiirlerine de yansıyan bu yaşantıların ardından iç dünyaya giden, dünyanın kalbine uzanan

²¹⁹ Necatigil, “Balbal,” *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*, 208-9.

²²⁰ Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Alfred Adler, *a.g.e.*, 73.

²²¹ Gürsel Aytaç, *a.g.e.*, 71.

²²² *a.g.e.*, 71.

yolu ele geçirir.”²²³ Sığınacağı yer,²²⁴ yeniden doğuşların gerçekleşeceği anne ülkesidir ama bu simge ‘baba’ya, yani akla, usa da ihtiyaç duyar. Anne beden, baba ruh’tur:

Ama kol kanat geremiyor üzerimize doğa
 Annenin büyümlü çemberini delip geçiyor
 Ölümsüz usun kıvılcımı, baba sanki
 Erkekliğin kucağına itiyor çocuğu
 Silip atıyor masumiyeti, uyandırıyor
 Savaşa ve bilmelere bizi.
 Böylece anne ve baba arasında
 Beden ve us arasında böylece
 Bocalıyor yaradılışın zayıf çocuğu
 Titreyen ruh: insan, acılara yetenekli
 Daha çok bütün varlıklardan
 Ve yetenekli en yüce şeye
 İnanç dolu, umut dolu sevgiye.²²⁵

Baba ve annenin, yani ruh ve bedenın çatışmasını, Necatigil’in Hesse’den çevirdiği “Tarlalar Üstünde”, “Yazgı” ve “Saat” isimli şiirlerinde gözlemlemek mümkündür. İlkinde, daha önce de belirtildiği gibi gençlik günlerine, anne evine duyulan özlem belirgindir, yurtsuz hissedilir, ama yine de evden uzaklaşılr: “Annemin kayıp çocuğu / Dere tepe dağ aşar. / ... / Çok uzaklarda yurdum.”²²⁶

“Yazgı”da bir ayrılık söz konusudur. Sevgililer kendi yollarına gitmişler, zaman geçmiş, ama ikisi de bu durumu değiştirecek hareketi yapmamıştır. Artık genç değildir ikisi de. Ruhun sevgiden ötürü kalma isteği, bedenın gitme isteğine karşı koyamamıştır:

²²³ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 184.

²²⁴ Psikanalizde Oedipus öncesi dönemi tartışırken, sadece iki terimi olan bir varlıktan söz ederiz: Çocuğun kendisi ve öteki beden. Öteki beden bu aşamada genellikle annenin bedenidir ve çocuk için dış gerçekliği temsil eder. (...) Babanın ortaya çıkışı, çocuğu anneden koparır ve bu dönemde çocuk isteğini bilinçdışına iter. (Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, çev. Esen Tarım (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990), 186-87.

²²⁵ Hesse, “Derlenip Toparlanma Şiiri,” Bernard Zeller, *a.g.e.*, 186.

²²⁶ Hesse, “Tarlalar Üstünde,” Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 36.

Üstünden yıllar geçti
 Bekleyiş ve pişmanlık içinde
 Gençlik bahçelerimize
 Giden bir cadde yok şimdi.²²⁷

Öte yandan Hesse çoğu zaman aşkı yaşamayı bilmiştir. Bu bağlamda Necatigil'den çok farklıdır. O bir 'aşk adamı'dır. Aşk karşısına çıktığında ondan kaçmamış, kendini aşkın kucağına bırakmış ve onun getireceği olumlu olumsuz her türden duyguyu aynı açıkönüllülikle karşılamaya çalışmıştır. Çocuklara duyduğu sevgiyi kadınlara da duyar. "Aşk Şarkısı" ismini koyduğu onlarca şiiri vardır ve bunlar farklı kadınlara yazılmışlardır. İkinci eşi Ruth Wenger'e yazdığı şöyledir:

Gece uyurken ağzımdan
 Altınsarı bir kuş uçar sana
 Yüksektir sesi, renklidir kanadı,
 O, sana aşk şarkısını söyler,
 O, benim şarkımı söyler.²²⁸

Aşkın ateşi, her ne olursa olsun, yanmalıdır:

Harbde, korkuda boğulsa da dünya
 Yer yer
 İsterse gören olmasın, aşkın ateşi yanmaya
 Gizliden devam eder.²²⁹

Hesse'nin "Saat" şiirinde çatışma, gidebilme olasılığına rağmen gidememek biçiminde gerçekleşir: "Henüz vakit vardı; gidebilirdim / Bir şey olmazdı o takdirde"²³⁰ Gitmek ya da gitmemek, ruh-beden çatışmasını belirleyen eylemler olarak, gerek Hesse'de, gerekse de Necatigil'de birinci sıradadırlar. 'Gitmek' her iki şair için de çok önemli bir sözcüktür.

²²⁷ Hesse, "Yazgı," Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*, 38.

²²⁸ Hesse, "Aşk Şarkısı," *Seçilmiş Şiirler*, 44.

²²⁹ Hesse, "Harbin Dördüncü Yılında," Necatigil, *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*,

41.

²³⁰ Hesse, "Saat," *a.g.e.*, 40.

Tam bu noktada çift kutupluluk, çift benlik konusuna geri dönmek istiyorum. Behçet Necatigil kitaplarından birine *İki Başına Yürümek* ismini vermiştir. “Bir durumun, bir duygunun olumlu-olumsuz iki başına, eksi-artı iki kutbu arasında yürünmesi olduğu gibi, bir kelime üzerinde iki veya daha çok anlamı birden toplamak da mümkündür.”²³¹ der.

Hesse'nin kitaplarından bir tanesi, 'iki başına yürüme' şiiri değil ama romanı olan *Narziss ve Goldmund*'dur. “Alman romantizminin ikilik anlayışı yazarın romanlarında akıl ve madde, ruhsal ve fiziksel dünyalar arasındaki çatışma olarak belirir. Hesse, yüzyıllardan beri süregelen birey ve dış dünya arasındaki bölünmeyi dramatik eylem yoluyla değil, şiirsel tanımlar, zengin simge ve alegorilerle yanıtır.”²³² *Narziss ve Goldmund*'da birbirini tamamlayan iki zıt karakterin, bir keşiş ile bir sanatçının öyküsü anlatılır. “Eserin yapısını da oluşturan iki kutup, psikanaliz araştırmalarının sonuçlarına göre birbirinin şartıdır ve birbirini sınırlar. (...) Her iki hayat ilkesinin de gelişerek kendi başına bir bütün oluşturduklarını”²³³ romanda görürüz. “Goldmund hayatı yaşayıp dünyanın zevkini çıkararak, Narziss us doğrultusuna sıkı sıkıya bağlı kalarak kendini yetkinliğe kavuşturmuş, varmak istedikleri noktaya ulaşmıştır.”²³⁴ Benzer bir ikilik, Hesse'nin daha kolay okunan romanı *Sidarta*'da da söz konusudur. Buradaki arkadaş çift Govinda ve Sidarta'nın öyküsü uzlaşma ve uyumla biter.

Bozkırkurdu romanında ise çatışma çözüme ulaşmaz, uyum sağlanamaz. Dünya edebiyatındaki 'kült' romanlardan biri olan bu yapının erkek ve kadın kahramanlarının baş harfleri H.H.'dir. Otobiyografik özellikler taşıyan bu karamsar romanda, çift benlikli bölünmüş bireyin içindeki kurt/insan, ruh ve bedenin şiddet dolu çatışmasını simgelemektedir. Kitabın finaline doğru çok etkileyici bir maskeli

²³¹ Necatigil, *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*, 518.

²³² Halil Turhanlı, *Meleklerin Düştüğü Yer* (İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 1994), 119.

²³³ Gürsel Aytaç, *a.g.e.*, 78.

²³⁴ Bernard Zeller, *a.g.e.*, 140.

balo sahnesi vardır: “Doğrusu iyi niyetle kalkıp gelmişim baloya; ama burada yüzümün gülmesi olanaksızdı, çevremde çın çın öten sevinç çığlıkları, kahkahalar ve bütün o çılgınca davranışlar bana aptalca ve yapmacık görünüyordu. (...) Paltomu alıp gitmek üzere usulcacık vestiyere yöneldim. Bir bozgun yaşamış, bozkırkurtluğum ruhumda depreşmişti.”²³⁵

Necatigil’in de “Maskeli Balo” isimli bir şiiri vardır:

Siz gene o maskeli balodan döndünüz,

-Ben bu ismi verdim hayata-

Duracak haliniz kalmadı ayakta

...

Siz kurt oğlu kurtsunuz

Bir ben biliyorum sizi

Bir ben görüyorum, kuzu postuna girdiğinizi,

Bravo, gene nasıl da yutturdunuz!²³⁶

Benliklerin maskeyle gizlenmesi edebiyat adına yeni bir motif olmasa da, Hesse’nin ardından Necatigil de aynı motifi eserlerinde birkaç kez kullanmıştır: “Ya ben yıllar yılı neyi taşıdım mask / Ölüm takar yüzüme sadece maske /.../ Donarken ellerinde kıvrırır mask çevrenin / Sürer ölümlere dek alçısız yüz çırpınışı”²³⁷ Hesse’nin “Bilir Misin Bunu Da?” şiirinde de birey “bir şölen de aniden susup gitmek zorunda kalır” ve “yatağında uykusuzca ağlar.”²³⁸ Necatigil’in “Kokteyl Parti”sindeki birey de benzer bir ruh hali içindedir:

Böyle toplantılarda bir el olmalıydı

İçkilerden önce sessizce uzanıp

İçinizde unutulmuş lambaları

Yakmalıydı.²³⁹

²³⁵ Hermann Hesse, *Bozkırkurdı*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Afa Yayınları, 1997), 176.

²³⁶ Necatigil, “Maskeli Balo,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 132.

²³⁷ Necatigil, “Mask, Maske,” *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*, 26-27.

²³⁸ Hesse, “Bilir Misin Bunu Da?,” *Seçilmiş Şiirler*, 29.

²³⁹ Necatigil, “Kokteyl Parti,” *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 327.

Necatigil, Hesse'nin yapıtıyla tanışmasının ve özellikle *Bozkırkurdu*'nu okumasının ardından, ondan etkilenmiş görünmektedir.

“Heraklit'in Suları” ise, kanımca, Necatigil'in doruk noktalarından biri olarak, bölünen benliklerin fotoğraf albümü gibidir. Şair sokağa çıkınca, girdiği çevrelerde “eski benlikleri kullanılır, kalabalıklarda bölünür, çoğalır.”

Biri evde derslerinin başında -- kitabı açıyorum

Biri parkta bir sevgili – bekliyorum

Bir yerde çalışıyor üçüncü, okul dönüşü

Gecenin geç saati işimden dönüyorum.²⁴⁰

Hesse'nin geç dönemde yazdığı şiirlerde huzursuzluk, çatışma ve gerilim yerini huzura, dengeye ve sükûnete bırakmıştır.

Kim oyunlarını oynamışsa,

Kim cazibesini süslemişse,

Ona açılır dünya,

Gülümser ve gösterir

Kendi kalbini ve anlamını.

Neyi sevdiysen ve elde etmeye çalıştıysan,

Neyi düşlediysen ve tattıysan,

Biliyorsundur şüphesiz,

Büyük bir sevinç miydi o, yoksa keder mi?

Gis veya as, es veya dis-

Kulak için fark eder mi?²⁴¹

Aynı durum, Necatigil için de söz konusudur. Her iki şair de, iç gerilimlerini, hayatlarının ileri dönemlerinde çözüme kavuşturmuşlardır.

²⁴⁰ Necatigil, “Heraklit'in Suları,” *Şiirler I: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*, 336-37.
²⁴¹ Hesse, “Nisan Gecesinde Not Edilen,” *Seçilmiş Şiirler*, 61.

3. SONUÇ

Behçet Necatigil ve Hermann Hesse'nin şiirlerindeki ruh-beden çatışmasını, şairler arasındaki ortak yanlar ve çatışmanın yaşandığı mekândan hareketle karşılaştırdığım bu çalışmada, sonuç olarak şunları söyleyebilirim:

Her ikisinin hayatında ruh ile beden arasında gerilim yaşanmış, bu durum şiirlerine yansımış ve sonunda uzlaşma sağlanmıştır.

Ruhsal ve fiziksel yaşantı arasındaki bu gerilim, her ikisinde farklı biçimlerde tezahür etmiş, dolayısıyla bunların çözümlemelerinde farklılıklar olmuştur. Ama çatışmanın ana eksenini "gitmek ya da kalmak"tır. Necatigil'de ruh "gitmiş", beden "kalmış"; Hesse'de ruh da beden de "gitmiştir." Necatigil'de "kapalılık", Hesse'de "açıklık" söz konusudur.

Nasıl Hesse tam bir Batılı değilse, Necatigil de tam bir Doğulu değildir. Selim İleri, Necatigil için "öyle bir birey ki, batı düşüncesi anlamında bireyselliğini hissetmekle birlikte, epey derinlerde kalmış, ama hep süregelen cemaat duygusunun hem temsilcisi, hem de o cemaatten dışa düşmüş ve belki de bazı değerleri açısından cemaate karşı! Daha yalın bir ifadeyle, kimsesiz kalmış!"²⁴² der. Hakkıdır. Necatigil bir iç yolculuk yapmış, ama bunu oturduğu yerde, ev merkezli kent yaşantısında gerçekleştirmeye çalışmıştır. Dış yolculukların -ki buna, hep arzulanan aşka kendini bırakmak ve aşkı yaşayabilmek de dahildir- hayalini kurmuş ama bunları gerçekleştir(e)memiştir. İçindeki Doğulu bu dış yolculuklarını engellemiş ve iç yolculuğunu tamamlamasına sekte vurmuştur. Michel Foucault'nun, "Ruh bedeninin hapisanesidir,"²⁴³ sözünün tersine, Necatigil'de beden ruhun hapisanesi olmuştur. En sonunda ruhsal ve fiziksel yaşantısı, yani iç ve dış dünyası arasındaki gerilimle yaşamasını öğrenmiş ve bunu kabullenmiştir.

²⁴² Selim İleri, *a.g.e.*, 72.

²⁴³ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of Prison*, (Vancouver: Vintage Books, 1995), 30.

Öte yandan Hesse, Doğu ve Batı kültürlerini kaynaştırabilmiş ender Batılı şair/yazarlardan biridir. Doğu'ya gitmiş, orada yaşamış, Doğu ile gerçek anlamda tanışmış ve özdeşleşmiş, hayat felsefesini Doğu'nun ışığında kurmuştur. Hesse, benliğini keşfetmek ve kendini gerçekleştirmek üzere bir iç yolculuğa çıkarken, dış yolculuklar da buna eşlik etmiştir. Ruhun yanında beden de gitmiştir. Şair, ev ve şehir merkezli yaşantılardan kaçarak doğaya dönmüş, orada var olmayı başarmıştır. Çatışması ise, hayatın çift kutupluluğu ve iç-dış dünya ekseninde gerçekleşmiş; şair kendini gerçekleştirebilmek için durmaksızın bu iki kutup arasındaki uyumun peşinde koşmuştur. Ancak ileri yaşlarında, Hesse bu uyumu yakalamıştır.

Her iki şairdeki gerilimlerin çözümlenmesi sürecinde mekânsal farklılıklar ön plana çıkmış ve belirleyici rol oynamıştır. Ruh ve beden, ikisinin de yapıtında, son kertede uzlaşmış görünmektedir. Necatigil'in Hesse'yi sevmesinin ve onu Türkçe'ye çevirmesinin nedeni de, kanımca, kendisinde olduğu gibi Hesse'de de gözlemlendiği ruh ve beden çatışmasının, başka bir deyişle hayatın çift kutupluluğunun ya da iç-dış dünya geriliminin, bireyin kendini gerçekleştirebilmesi adına bir noktada uzlaşmış olmasıdır.

Necatigil ve Hesse, hayatları boyunca çok mutsuz ve acılı dönemler geçirmiş olsalar da kendi yaptıkları mutluluk tanımlarına ulaşmışlardır. Sevebilmişlerdir, ki mutluluk budur. Çalışıp elde ettiklerini şükran duyarak alıp kabullenmişlerdir, ki mutluluk budur. Kendi dünyalarını kurup özgür olabilmişlerdir, ki mutluluk budur. Mutsuz anları da, Rilke'nin dediği gibi "Sevinçlerden daha büyük bir güvenle karşılayıp, onlara katlanabilmişlerdir."²⁴⁴ ki belki de mutluluk budur.

²⁴⁴ Rainer Maria Rilke, *Genç Bir Şaire Mektuplar*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Aralık Yayınları, 1998), 50.

KAYNAKÇA

- Ahat, Azra. "Üslup İlminde Yeni Bir Usul." *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi-Romanoloji Semineri Dergisi*, s. 1 (1937): 1-6.
- Akın, Gülten. *Şiir Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Aksoy, Nazan, Kemal Bek, Eray Canberk. *Şiir ve Şiir Kuramı Üstüne Söylemler*. İstanbul: Düzlem Yayınları, 1996.
- Aktunç, Hulki. "Behçet Necatigil Manifestosu." *Argos*, s. 18 (1990): 115-116.
- Apter, Emily. "Küresel Translatio: Karşılaştırmalı Edebiyatın 'İcadı', İstanbul, 1933." Çeviren Savaş Kılıç. *Yasakmeyve*, s. 5 (2003): 102-117.
- Aytaç, Gürsel. *Çağdaş Alman Edebiyatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- . *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997.
- Bayrav, Süheyla. *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*. İstanbul: Multilingual, 1999.
- Belge, Murat. *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Bortenschlager, Wilhelm. *Deutsche Literaturgeschichte*. Wien: Verlag Leitner, 1981.
- Çetin, Nurullah, Hazırlayan. *Behçet Necatigil: Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Devellioğlu, Ferit, Hazırlayan. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 18. bs. Ankara: Aydın Kitabevi, 2001.
- Doğan, Mehmet H. *Şiirin Yalnızlığı*. İstanbul: Broy Yayınları, 1986.
- Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı*. Çeviren Esen Tarım. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1990.
- Enginün, İnci. "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri." *Türk Dili*, s. 481-482 (1992): 595-598.

Erođlu, Ebubekir. *Modern Türk Őirinin Doğası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Freud, Sigmund, Carl Gustav Jung, Alfred Adler. *Psikanaliz Açısından Edebiyat*. Ankara: Dost Kitabevi, 1981.

Göktürk, Akşit. *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

Greimas, Algirdas-Julien. *Kusur Konusunda*. Çeviren Ayşe Eziler Kıran. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.

Gürbilek, Nurdan. *Ev Ödevi*. İstanbul: Metis Yayınları, 1999.

Hesse, Hermann. *Bozkırkurdu*. Çeviren Kamuran Şipal. İstanbul: Afa Yayınları, 1997.

----- *Die Gedichte I-II (1896-1962)*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1974.

----- *İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemez*. Çeviren Kamuran Şipal. İstanbul: AFA Yayınları: 1999.

----- *Ressamın Şiirleri*. Çevirenler Tarık Seden, Gültekin Emre. İstanbul: İyi Şeyler Yayıncılık, 1994.

----- *Seçilmiş Şiirler*. Çeviren Hilmi Tezgör. 3. bs. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 1994.

İleri, Selim. *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*. İstanbul: Kaf Yayınları, 1999.

Kabağaç, Sina ve Erdal Alova, Hazırlayanlar. *Latince-Türkçe Sözlük*. Sosyal Yayınlar, 1995.

Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri II (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)*. 3. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980.

----- *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1987.

Liddell, H. G. and R. Scott. *Greek-English Lexicon*. London: Oxford Press, 1992.

- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. 4. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Mutluay, Rauf. *50 Yılın Türk Edebiyatı*. 2. bs. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.
- Necatigil, Behçet, Çeviren. *Yalnızlık Bir Yağmura Benzer (Çeviri Şiirler)*. İstanbul: Adam Yayınları, 1984.
- , Hazırlayan. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. 13. bs. İstanbul: Varlık Yayınları, 1989.
- , *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı-Yazılar*. İstanbul: Cem Yayınları, 1983.
- , *Düzyazılar 2: Konuşmalar-Konferanslar*. İstanbul: Cem Yayınları, 1983.
- , *Radyo Oyunları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- , *Şiirler 1: Kapalı Çarşı-Çevre-Evler-Eski Toprak-Arada*. İstanbul: Cem Yayınları, 1991.
- , *Şiirler 2: Dar Çağ-Yaz Dönemi-Divançe-İki Başına Yürümek-En/Cam-Zebra*. İstanbul: Cem Yayınları, 1982.
- , *Şiirler 3: Kareler Aklar-Beyler-Söyleriz*. İstanbul: Cem Yayınları, 1982.
- , *Şiirler 4: Yayımlanmamış Şiirler*. İstanbul: Cem Yayınları, 1985.
- Öneş, Mustafa. *Şair / Şiir Yazıları*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1996.
- Özön, Nijat. *Büyük Dil Kılavuzu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Pazarkaya, Yüksel. "Behçet Necatigil'in Çevirmenliği Üzerine." *Kitaplık*, s. 46 (2001): 144-151.
- Püsküllüoğlu, Ali. *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Rifat, Mehmet. *Gösterge Avcıları: Şiiri Okuyan Şairler I*. İstanbul: Om Yayınevi, 2000.

- Rilke, Rainer Maria. *Genç Bir Şaire Mektuplar*. Çeviren Kamuran Şipal. İstanbul: Aralık Yayınları, 1998.
- Sarısayın, Ayşe, Hazırlayan. "*Çok Şey Yarım Hâlâ*": *Ayşe Sarısayın Babası Behçet Necatigil'i Anlatıyor*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Soysal, Ahmet. "Necatigil İçin." *Kitaplık*, s. 46 (2001): 156.
- Spitzer, Leo. *Eine Methode Literatur zu Interpretieren*. München: Carl Hanser Verlag, 1966.
- Steuerwald, Karl. *Almanca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: ABC Kitabevi, 1996.
- Süreya, Cemal. "Üzgünüm Leylâ." *Kitaplık*, s. 46 (2001): 168-170.
- Tanyeri, Ali ve Hilmi Yavuz, Hazırlayanlar. *Behçet Necatigil: Mektuplar*. İstanbul: 1001 Tane Yayınları, 1989.
- Tarım, Rahim. *Kültür, Dil, Kimlik: Behçet Necatigil'in Şiir Dünyası*. İstanbul: Özgür Yayıncılık, 2002.
- Turhanlı, Halil. *Meleklerin Düştüğü Yer*. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 1994.
- Türe, Fatma, Hazırlayan. *Bir Usta, Bir Dünya: Behçet Necatigil (1916-1979)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Unseld, Siegfried, Herausgeber. *Hermann Hesse: Eine Werkgeschichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1977.
- Yahşi, Elçin, Hazırlayan. *Behçet Necatigil*. İstanbul: Dönemli Yayıncılık, 1987.
- Zeller, Bernhard. *Hermann Hesse*. Çeviren Kamuran Şipal. İstanbul: Afa Yayınları, 1997.

EK-1. Behçet Necatigil'in Hermann Hesse'den Çevirdiği Şiirler

“Kimsesiz Akşam”

Boş şişeyle bardakta
Titremekte mum alevi;
Oda soğuk, buz gibi
Dışarda otlara yağmur yağmakta.

Yatıyorsun kısa bir zaman için
Üşümüş, üzgün, yatağına.
Yine sabah olacak, akşam sonra.
Sabahlar, akşamlar gelecek tekrar,
Ama sen gelmeyeceksin bir daha.

“Ravenna”

Ben Ravenna'ya da gittim.
Ufak, ölü bir kent orası.
Kiliseler, yıkıntı ortası
Kitapların yazdığı gibi.

Geçersin çevrene bakınarak,
Sokaklar yaşlı, ıslak
Binlerce yıldır dilsiz,
Yosun ve ota örtülü toprak!

Bu tıpkı eski türkülere benzer-
Dalgın, durgun dinlenir bu türküler;
Dinler, düşünürüz sonra da
Gece geç vakitlere kadar.

“Siste”

Ne tuhaf, siste yürümek!
Her çalı, her taş ıssız,
Ağaçlar görmüyor birbirini,
Hepsi de yalnız.

Hayatım aydınlıkken henüz
 Dostlarımla doluydu dünya.
 Çöktü işte şimdi sis,
 Biri yok ortalıkta.

Karanlığı bilmeyen
 Bilge değil, olamaz.
 İnsanı ayıran her şeyden,
 Karanlık: hafif, kaçınılmaz.

Siste yürümek ne tuhaf!
 Yalnız olmaktır yaşamak.
 Kimse kimseyi tanımaz,
 Herkes yalnız.

“Elisabeth”

Yüksek gökyüzünde
 Beyaz bir bulut gibi
 Beyazsın, güzelsin, uzaksın
 Elizabeth.

Bulut uzaklaşır, gider
 Farkında olmazsın pek,
 Rüyalarından geçerek
 Girer karanlık geceye.

Gider ve parlar gümüş gibi
 Durmadan-dinlenmeden
 Tatlı bir özlem duyarsın
 Beyaz bulutun peşinden.

“Tarlalar Üstünde”

Bulutlar uçar gökyüzünde
 Tarlalar üstünde rüzgar
 Annemin kayıp çocuğu

Dere tepe dağ aşar.

Yollarda yapraklar uçar
 Kuşlar öter ağaçlar üstünde
 Çok uzaklarda yurdum
 Dağlar ardında bir yerde.

“Eylül”

Yaslı bahçe, çiçekler üstüne
 Yağmur düşüyor serin,
 Yaz, seyrediyor akibetini
 Sakin sakin.

Altın damlıyor yaprak yaprak
 Yüksek akasyalardan.
 Yaz, gülümsemekte şaşkın, yorgun
 Bahçenin sönen düşlerinde.

Henüz güllerin yanında uzun uzun
 Yaz, oyalanıyor, sükunet arıyor.
 Kapıyor yavaş yavaş
 Büyük ve yorgun gözlerini.

“Yazgı”

Öfkeli, anlayışsız
 Ayrıldık çocuklar gibi,
 Aptalca bir utanç yüzünden
 Bıraktık birbirimizi.

Üstünden yıllar geçti
 Bekleyiş ve pişmanlık içinde,
 Gençlik bahçelerimize
 Giden bir cadde yok şimdi.

“Yalnız”

Yeryüzünde sokaklar ve yollar
 Ne kadar fazla
 Hepsinin amacı
 Aynıdır ama.
 İster ata, ister taşıta bin,
 Ha iki kişi olmuşsun, ha üç,
 Son adımı tek başına atacaksın,
 Ne kadar güç.

Bu hususta şundan ibaret
 Bilgimiz ve kudretimiz:
 Bütün zorlukları
 Tek başımıza yeneriz.

“Saat”

Henüz vakit vardı; gidebilirdim,
 Bir şey olmazdı o takdirde,
 Yine temiz ve berrak kalırdı her şey,
 O günden önce olduğu gibi.

Bu iş olacaktı. Saat çaldı,
 Kısa, ağır - ve aldı gitti
 Sert bir adımla, değişmez,
 Gençliğin bütün parıltısı.

“Harbin Dördüncü Yılında”

Akşam soğuk, akşam mahzun olsa da
 Yağmur yağsa da hem
 Şarkımı söylüyorum şu arada
 Dinleyen var mı bilmem.

Harbte, korkuda boğulsa da dünya
 Yer yer
 İsterse gören olmasın, aşkın ateşi yanmaya
 Gizliden devam eder.

EK-2. Behçet Necatigil'in Hermann Hesse Hakkındaki Yazısı²⁴⁵

1946 Nobel Edebiyat mükâfatını kazanan Hermann Hesse, 2 Temmuz 1877'de Württemberg'in Calw kasabasında doğdu. Babası Estonyalı bir misyonerdi. 1912'de İsviçre tâbiyetine geçen Hesse, yazı hayatına Hermann Lauscher'in nazım ve nesirleri adlı kitabı ve Franziskus von Assisi ve Bocaccio hakkında yazdığı tetkiklerle atıldı.

İlk büyük romanı "Peter Camenzind"(1904)dir. Bu romanda, Alplerdeki köyü Nimikon'dan dünya yüzüne inen bir hülya adamının, bir şairin hikayesi anlatılır. Kahraman, saadet aramaktadır, gayretleri boşa gider ve bir hayli kırılmış ümitle birlikte, yurdunun göl ve dağlarına avdet eder. Bu eserinde Hesse, sanat gayesini de açığa vurmaktadır: O, modern insanı, büyük çaptaki ve dilsiz tabiata yaklaştırmak, bu insanı tek mil hayatın ana kaynağına döndürmek, onu bütün yaratıkların sevimli bir kardeşi haline koymak istiyordu. Bu romanın neşrinden iki sene sonra, acı gençlik ve tahsil yıllarında edindiği tecrübelerden bir kısmını "Unterm Rad" romanında değerlendirdi. "Gertrud", "Rosshalde", "Knulp" isimli eserleri de münzevi ve yalnız sanatkârların portreleri halindedir.

Birinci Cihan Harbi maceraları, Hesse'nin yaratıcılığını derinleştirdi. 1919'da, Emil Sinclair imzasıyla "Demian" romanını neşretti. Bu roman, aydınlık ve karanlık dünyayı kendi ruhunda armonize edip birleştiren mükemmel adam, hasretinin ifadesidir. "Siddhartha" (1922) romanında buna benzer bir motifin akisleri mevcut. "Steppenwolf" (1927) romanı tekrar bu çifte dünya temasına; insanda bu biri hayvanî, biri ilâhî iki dünya bulunduğu fikrine sarılmıştır. 1930 yılında çıkan, Hesse'nin olgun eseri "Narziss und Goldmund", ana fikir olarak düalizme, fikir ve hayat, ilim ve sanat düalizmine avdet eder; ortaçağ dünyası arka plan olmuştur.

Vücut ve fikir, dünya ve ruh antitezlerinin, Hesse'nin eserlerinde yeni yeni işlenişlerle ve ince ince tefsirlerle boyuna tekrarlandığını görmekteyiz. Aynı benzerlikler, bir başka cepheden bakıldığı takdirde Thomas Mann'ın eserlerinde görülebilecektir (bu arada Tonio Kröger'de). Hesse'nin nuvelerini ihtiva eden eserleri arasında "Diesseits" (1907), "Nachbarn" (1908), "Klingsors letzter Sommer" (1920) başlıklarını taşıyanlar bilhassa kayda değer. "Bilderbuch" (1926) Bodensee, İtalya ve Hindistan'a ait tasvirlerin kitabıdır. Sanat ve sanatkâr konuları üzerindeki essai'lerini "Betrachtungen" (1928) isimli kitabında toplamıştır.

Hermann Hesse üç defa evlenmiştir. İkinci karısı romancı Lisa Wenger idi. Fransızlardan Balzac'la Romain Rolland'ı, Ruslardan da Tolstoy, Dostoyewsky ve Gorki'yi sevdiği söylenen yazar, Carl Spitteler, Thomas Mann ve Romain Rolland'a karşı büyük bir dostluk ve sevgi duymaktadır. Hatta Rolland'la uzun muhaberelemi vardır. Her yeni eserini bitirdiği vakit, "bu sonuncudur" demeyi âdet edinen Hesse, halen İsviçre'de ve hasta bulunmaktadır. Yakınlarından biri Glasperlen Spiel adlı bir eser tamamladığını, fakat henüz

²⁴⁵ Necatigil, *Düzyazılar 1: Bile/Yazdı: Yazular*, 355-57.

neşretmediğini söylüyor. Eserlerinden Siddharta, Demian ve Steppenwolf (Step Kurtları) Fransızca'ya çevrilmiştir.

Belli başlı eserlerini yukarda zikrettiğimiz Hesse'nin şiirleri, lirik şiirin mükemmel örnekleri hükmüne hak kazanmış kıymettedirler. Bu sayımızda onun bir şiirinin tercümesini verirken 1946 Nobel Edebiyat mükâfatını kazanmasını büyük bir kadirşinaslık ve yerinde bir kıymet takdiri olarak alkışlamak isteriz.